

Jenny Eräsaari ja Tatiana Peräoja

Kuva ja tarina -ryhmä Pro-tukipisteessä

Matalan kynnyksen toimintaterapiaryhmä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapeutti

Toimintaterapia

Opinnäytetyö

4.11.2015

Tekijä(t) Otsikko	Jenny Eräsaari ja Tatiana Peräoja Kuva ja tarina-ryhmä Pro-tukipisteessä
Sivumäärä Aika	52 sivua + 1 liitettä Syksy 2015
Tutkinto	Toimintaterapeutti
Koulutusohjelma	Hyvinvoinnin ja toimintakyvyn koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapia
Ohjaaja(t)	Toini Harra
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää toimintaterapeuttisen ryhmätoiminnan soveltuvuutta osaksi Pro-tukipisteen matalan kynnyksen toimintaa. Yhteistyökumppanina toimi Pro-tukipiste, joka on suomalainen seksityöntekijöiden asemaan ja oikeuksiin keskittyvä riippumaton asiantuntijajärjestö. Sen toiminnan tarkoituksena on seksi- ja erotiikkapalveluita myyvien ihmisten hyvinvoinnin, terveyden, turvallisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun edistäminen.</p> <p>Opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta. Teoriaosassa esitellään viitekehyksenä käytettävä terapeuttisen yhteistoiminnan teoria, jonka lisäksi käsitellään ryhmämuotoisen toimintaterapian teoriaa ja ryhmän terapeuttisia tekijöitä. Kuvallisen työmenetelmän käyttö terapeuttisessa ryhmätoiminnassa pohjautuu toimintaterapian teoriaan toiminnan käyttämisestä, yhdistettynä taideterapeuttiseen lähestymistapaan. Teoriaosassa käsitellään lyhyesti myös seksityöntekijöiden yhteiskunnallista asemaa ja siihen liittyvää stigmaa.</p> <p>Työn toinen osa on Kuva- ja tarina ryhmän suunnittelun, toteutuksen ja tulosten raportointi neljän ryhmäkerran ajalta. Aineistonkeruumenetelminä käytetään osallistuvaa havainnointia, sekä ryhmää varten tehtyä kyselykaavaketta.</p> <p>Toimintaterapian viitekehyksestä toteutettu työskentely on uutta Pro-tukipisteen toiminnassa. Toimintaterapeuttisen näkökulman voidaan katsoa tuovan lisäarvoa Pro-tukipisteen työmuotoihin nimenomaan toiminnan ja ryhmän terapeuttisen hyödyntämisen näkökulmasta. Toimintaterapeuttisen ryhmätoiminnan lisäksi myös toiminnallisen oikeudenmukaisuuden käsite sopii täydentämään Pro-tukipisteen olemassa olevia ja pitkälle vietyjä arvoja oikeudenmukaisuudesta ja ihmisarvosta marginaalissa elävien ihmisten perusoikeuksina.</p> <p>Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen maahanmuuton lisääntyessä. Kuva- ja tarina ryhmän kaltaisella matalan kynnyksen ryhmätoiminnalla voidaan katsoa olevan annettavaa myös niissä tapauksissa, kun etsitään uusia työskentelytapoja muiden marginaaliryhmien kanssa tehtävän työn kehittämiseen.</p>	
Avainsanat	toimintaterapia, ryhmätoiminta, stigma, prostituutio

Author(s) Title	Jenny Eräsaari and Tatiana Peräoja Picture and Story -Group in Pro-tukipiste
Number of Pages Date	52 pages + 1 appendix 5 November 2015
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational Therapy
Specialisation option	Occupational Therapist
Instructors	Toini Harra
<p>The goal of this study was to find out whether an occupational therapy group would suit the range of low threshold social and health services provided by Finnish organization Pro-tukipiste. Acting as a partner in this study, Pro-tukipiste promotes and supports the fundamental and human rights of those currently or previously involved in sex work. Purpose of the organisation is to promote sex workers' safety, well-being, health and rights.</p> <p>This practice-based thesis consists of two parts. In the theoretical part we are introducing the theory of therapeutic collaboration. Furthermore we study subject-related theories: occupational therapy groups, therapeutic factors in group therapy, the use of activity in occupational therapy and shortly the status of sex workers in the society, including stigma. In the second part of this study part we report the planning, implementation and the results of Picture and Story -group. Material has been collected through involved observation and a specifically created questionnaire.</p> <p>Occupational therapy brings a new perspective to Pro-tukipiste. It seems useful, especially concerning the use of activity and therapeutic factors in groups. The concept of occupational justice can be seen complementing existing values, like dignity and justice as basic rights for people living in margins..</p> <p>Subject of this thesis is especially topical as the number of people immigrating is increasing. Group activities of this style could also be considered when seeking for new methods for working with low threshold approach.</p>	
Keywords	Occupational therapy group, stigma, sex work.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Näkökulmia asiakasryhmään	3
2.1	Tämän työn tausta ja tavoite	3
2.2	Pro-tukipiste ry	3
2.3	Seksityöntekijät Suomessa	4
2.3.1	Stigman vastainen työ	5
2.3.2	Matalan kynnyksen toiminta	6
2.4	Toiminnallinen oikeudenmukaisuus ja toimintaterapia yhteiskunnassa	7
3	Viitekehykset käytännön työskentelyyn	9
3.1	Terapeuttisen yhteistoiminnan teoria	9
3.2	Terapeuttisen yhteistoiminnan prosessimalli	11
3.3	Ryhmämuotoinen toimintaterapia	12
3.4	Kuvallisen työskentelyn terapeuttinen käyttö ryhmässä	14
3.4.1	Luovuus	15
3.4.2	Esteitä luovuudelle	16
3.4.3	Luovuuden löytyminen	17
3.4.4	Flow	17
4	Kuva ja tarina -ryhmän suunnittelu ja tavoitteet	19
4.1	Tavoitteiden asettaminen	19
4.2	Tavoitteet Kuva- ja tarina ryhmälle	20
4.2.1	Saapuminen paikalle	20
4.2.2	Muuta ajateltavaa	20
4.2.3	Toivon herättäminen	20
4.3	Suunnittelu	21
4.3.1	Toiminnan valinta ja mukauttaminen	21
4.3.2	Käytännön asiat	22
4.3.3	Taustaa aineiston keräämiselle	23
5	Ryhmäkertojen toteutus	25
5.1	Aineiston kerääminen	25
5.2	Toteutus	27
5.3	Ensimmäinen ryhmäkerta: ihmishahmo kollaasitekniikalla	28
5.4	Toinen ryhmäkerta: sokerimaalaus	32

5.5	Kolmas ryhmäkerta: sokerivesimaalaus	35
5.6	Neljäs ryhmäkerta: sokerimaalaus	37
5.7	Ryhmäkertojen jälkeen	41
6	Tulokset	43
6.1	Vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja mielekäs toiminta yhdessä	43
6.2	Osallistujien palaute	44
6.3	Ammatillinen reflektointi	46
7	Johtopäätökset	47
8	Pohdinta	50
8.1	Opinnäytetyön eettinen reflektointi ja luotettavuuden arviointi	50
8.2	Työn kehittämisen näkökulma ja toimintaterapeutiksi kasvaminen	51
	Lähteet	54
	Liite	

1 Johdanto

Toiminnallinen oikeudenmukaisuus on yksi toimintaterapian peruskäsitteitä. Toiminnan terapeutin käytön lisäksi toimintaterapian päämääränä tulee olla myös toiminnallisen oikeudenmukaisuuden varmistaminen yhteiskunnassa. Toimintaan keskittyvän osaamisen on mahdollista palvella monipuolisesti väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Tämän vuoksi toimintaterapeuttien osaamisen hyödyntämistä ei ole syytä rajata ainoastaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin tai lääkinnällisen kuntoutuksen sektoreille, vaan näkökulmaa voi laajentaa koskemaan laajemmin ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Tarkoituksenmukaiseen ja merkitykselliseen toimintaan osallistuminen voi parhaimmillaan edistää koko väestön arjen elämänlaatua. (Hautala – Hämäläinen – Mäkelä – Rusi-Pyykönen 2011: 14.)

Suomessa on monia ihmisryhmiä, jotka syystä tai toisesta elävät niin sanotusti marginaalissa. Marginaaliryhmällä tarkoitetaan vähämerkityksisenä pidettyä tai syrjittyä, ”reunalla olevaa” ihmisryhmää. Yksi näistä ihmisryhmistä on seksityötä tekevät ihmiset, jotka kantavat vahvaa ympäristön heille langettamaa stigmaa. ”Stigma tarkoittaa mekanismeja, jolla normista negatiivisesti poikkeava määritellään ja määrittää itsensä marginaaliin” (Goffman 1990, 9,13). ”Stigmatisoitu henkilö ei tällöin ole täysvaltainen jäsen yhteisössään, vaan hänet nähdään ja hän alkaa myös itse nähdä itsensä ensisijaisesti poikkeavan ominaisuuden kautta.” (Kontula 2008: 55-56.) Yhteiskunnan ja sitä kautta myös toimintaterapian haasteena on, kuinka toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteuttaminen voidaan mahdollistaa myös marginaalissa elävien henkilöiden elämässä.

Tämä opinnäytetyön yhteistyökumppani on Pro-tukipiste ry. Pro-tukipiste on suomalainen seksityöntekijöiden asemaan ja oikeuksiin keskittyvä riippumaton asiantuntijajärjestö. Sen toiminnan tarkoituksena on seksi- ja erotiikkapalveluita myyvien ihmisten hyvinvoinnin, terveyden, turvallisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun edistäminen.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää toimintaterapeutin ryhmätoiminnan soveltuvuutta osaksi Pro-tukipisteen matalan kynnyksen toimintaa. ”Matala kynnyks” on ilmaisu, jonka avulla puhekielessä kuvataan helppoa pääsyä tai vaivatonta ryhtymistä johonkin (Törmä 2009: 164).

Opinnäytetyössä toteutettava toimintaterapeuttinen matalan kynnyksen ryhmä on nimeltään Kuva ja tarina -ryhmä, joka tutkii toimintaterapeuttista ryhmätoimintaa osana Pro-tukipisteen asiakkaiden vapaa-aikaa. Ennen opinnäytetyön aloittamista olemme osallistuneet Pro-tukipisteen toimintaan ohjaamalla suomen kielen harjoitteluryhmää Pro-tukipisteen maahanmuuttaja-asiakkaille kerran viikossa usean kuukauden ajan.

Taustalla työssä käytetään terapeuttisen yhteistoiminnan teoriaa (Harra 2014), jonka avulla voidaan tunnistaa toimintamahdollisuuksien edistämiseksi tarvittavia, terapeuttisen yhteistoiminnan tekijöitä ja niiden välisiä suhteita (Harra 2014: 186). Lisäksi työssä käsitellään ryhmämuotoisen toimintaterapian teoriaa ja ryhmän terapeuttisia tekijöitä. Kuvallisen työmenetelmän käyttö terapeuttisessa ryhmätoiminnassa pohjautuu toimintaterapian teoriaan toiminnan käyttämisestä, yhdistettynä taideterapeuttiseen lähestymistapaan.

Ryhmäkertojen arviointi toteutetaan havainnoimalla sekä aiemmin kerätyn tiedon pohjalta työtä varten tehdyllä Pro-tukipisteen käyttöön soveltuvalla kyselykaavakkeella. Tavoitteena on selvittää Kuva- ja Tarina -ryhmän vaikutuksia matalan kynnyksen tasolla osallistujien näkökulmasta. Tämän lisäksi tavoitteena on pohtia laajemmin toimintaterapeuttisen ryhmätoiminnan soveltuvuutta osaksi Pro-tukipisteen palveluja ja sen kautta yhteiskunnallisesti toiminnallisen oikeudenmukaisuuden mahdollistajana.

2 Näkökulmia asiakasryhmään

2.1 Tämän työn tausta ja tavoite

Aloitimme yhteistyön Pro-tukipisteen kanssa syksyllä 2014, jolloin toteutimme kolmen ryhmäkerran kokonaisuuden tukipisteen asiakkaille osana toimintaterapiaryhmiä koskevia opintoja. Ryhmässä harjoiteltiin suomen kielen puhumista toiminnallis- ja draaman keinoin. Ryhmä sai hyvän vastaanoton ja osallistujat toivoivat sille jatkoa, joten suoritimme viimeisen opintoihin kuuluvan harjoittelumme Pro-tukipisteellä talven ja kevään 2015 aikana. Suomen kielen treeniryhmä jatkuu Pro-tukipisteessä edelleen.

Toimintaterapeuttinen ryhmätoiminta on uusi työmuoto Pro-tukipisteessä, joten henkilökunta oli kiinnostunut toiminnastamme. Tämä johti lopulta päätökseen tehdä opinnäytetyö matalan kynnyksen toimintaterapeuttisesta ryhmätoiminnasta kevään 2015 aikana.

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa suomen kielen ryhmä oli ehtinyt kestää jo usean kuukauden ajan, joten olimme saaneet alustavan kuvan siitä, minkälaisista toiminnoista asiakkaat pitivät. Tämän pohjalta opinnäytetyön aiheeksi muodostui taidetyöskentelyyn painottuvan ryhmämuotoisen toiminnan soveltuvuuden testaaminen uutena Pro-tukipisteen toimintamuotona.

Pro-tukipisteessä toivottiin ylipäänsä tietoa siitä, millainen ryhmätoiminta palvelee heidän asiakaskuntaansa. Kuvataidetyöskentelyä haluttiin lähteä kokeilemaan uutena ryhmätoiminnan muotona. Tarkastelun kohteina olivat asiat, jotka tulee huomioida suunniteltaessa ja toteutettaessa matalan kynnyksen toimintaterapeuttista ryhmätoimintaa, sekä mitkä ovat mahdollistavia ja estäviä seikkoja ryhmän toteutuksessa.

2.2 Pro-tukipiste ry

Pro-tukipiste on seksityöntekijöiden asemaan ja oikeuksiin keskittyvä riippumaton asiantuntijajärjestö. Pro-tukipisteen toiminnan tarkoituksena on seksi- ja erotiikkapalveluita myyvien ihmisten hyvinvoinnin, terveyden, turvallisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun edistäminen. Pro-tukipiste pyrkii edistämään kohderyhmään kuuluvien ihmisten oikeutta

palveluihin ja suojeluun kaikenlaiselta pakottamiselta, itsemääräämisoikeuden rajoittamiselta, sekä muilta heihin kohdistuvilta oikeuksien loukkauksilta. (Pro-tukipiste ry 2015a: 1.)

Pro-tukipiste tarjoaa matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluita seksityössä mukana oleville henkilöille Helsingissä ja Tampereella. Työ tapahtuu samanaikaisesti usealla tasolla. Kokemuksen ja tiedon siirtyminen eri tasojen välillä muodostaa Pro-tukipisteen toiminnan kokonaisuuden. Suora kontakti kenttään ja jatkuva toimintaympäristön analyysi ovat painavia lisäarvoja yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa ja edunvalvonnassa. Organisaation ja työntekijöiden asiantuntijuus muodostuu sekä asiakaskunnan arjen tuntemisesta, että heidän asemaansa vaikuttavien rakenteiden tuntemisesta. (Pro-tukipiste ry 2015b: 1.)

2.3 Seksityöntekijät Suomessa

Suomessa toimivasta seksityökentästä on vaikea sanoa mitään yleistä.

Siitä ei ole olemassa kattavia lähteitä, lukuunottamatta joitakin viranomaisraportteja, jotka keskittyvät kaupallisen seksin kriminalisoituihin muotoihin.

Suomessa toimivien seksityöntekijöiden lukumäärästä tehdyt arviot vaihtelevat muutamasta sadasta kymmeniintuhansiin. Näistä arvioista suomalaisten osuus on todennäköisesti alimitoitettu kaikissa arvioissa, koska heidän toiminnastaan valtaosa on näkymättömiä eikä kuulu viranomaisvalvonnan intressiin. (Kontula 2008: 38-39.)

Pro-tukipisteen toiminnanjohtajan Jaana Kauppisen mukaan Pro-tukipiste on vuosittain yhteydessä 1500-2500 seksityöntekijään, joista 80 prosenttia on syntynyt muualla kuin Suomessa, etenkin Venäjällä, Thaimaassa, Nigeriassa ja Balkanin maissa. Yli 90 prosenttia on naisia, loput miehiä ja transihmisiä. (Pietarinen 2015.)

Prostituutiokenttä Suomessa on etnisesti jakautunut: suomalaiset ja osittain Suomessa pysyvästi asuvat venäläiset ja virolaiset työskentelevät yksityisasunnoissa, studioissa ja hotelleissa. Thaimaalaiset työskentelevät hierontapaikoissa. Osaan prostituutiosta liittyy merkittäviä yhteiskunnallisia ongelmia, kuten rikollisuutta, köyhyyttä, syrjäytymistä ja päihteiden väärinkäyttöä. (Kontula 2005: 5.)

Suomessa pysyvästi asuvien ja täällä vierailevien seksiä myyvien henkilöiden lainsäädännöllinen asema on erilainen. EU:n ulkopuolelta tulevat seksityöntekijät ovat suojattomampia painostusta ja väkivaltaa vastaan, koska epäily seksin myymisestä on kääntämisperuste maasta. Suomessa pysyvästi asuvilla henkilöillä on kriisitilanteissa mahdollisuus turvautua moniin sosiaali- ja terveyssektorin palveluihin, jotka eivät ole turistien ja laittomasti Suomessa oleskelevien henkilöiden saavutettavissa. (Kontula 2008: 40.)

Suomessa vakituisesti asuvat ja seksityötä tekevät henkilöt puolestaan joutuvat päivittäin ratkaisemaan oman suhteensa seksityöntekijöiden kantamaan sosiaaliseen leimaan, kun taas kotimaansa ulkopuolella työskentely voi helpottaa palaamista sosiaalisesti hyväksytympään asemaan omassa yhteisössä (Kontula 2008: 40).

2.3.1 Stigman vastainen työ

Stigmalla tarkoitetaan mekanismia, jolla normista negatiivisesti poikkeava henkilö määritellään kuuluvaksi marginaaliin. Stigmatisoitu henkilö ei ole täysvaltainen yhteisön jäsen, vaan hänet nähdään ensisijaisesti jonkin normista poikkeavan ominaisuuden kautta. Lopulta henkilö alkaa itsekin nähdä itsensä ensisijaisesti tämän ominaisuuden kautta. Stigmatisoitava piirre voi olla kulttuurista riippuen melkein mikä tahansa, kuten etnisyys, mielenterveysongelma, köyhyys tai normista poikkeava seksuaalisuus. Sosiaalinen ympäristö on se, joka määrittää minkälainen erilaisuus on stigmatisoivaa. (Kontula 2008: 55-56.)

”Huorastigma” on osoittautunut yhdeksi läntisen maailman sitkeimmistä leimoista. Stigma erottelee, sulkee ulos ja käännäyttää yhteisöstä. Ei ole kysymys pelkästään ympäristön hyljeksinnästä, vaan prosessi on kaksisuuntainen. Yksilö aletaan nähdä ainoastaan paheksuttavan ominaisuuden kautta, jolloin teosta (seksin myyminen) tulee hänen pysyvä ominaisuutensa (prostituoitu). Samanaikaisesti kun ympäristön suhtautuminen vaikuttaa stigmata kantavan henkilön käytökseen, hän saattaa ikään kuin alkaa elää itseensä kohdistettujen ennakkoluulojen mukaisesti. (Kontula 2008: 55-57.)

”Tietyt etniseen taustaan, sukupuoleen tai sosiaaliluokkaan perustuvat marginaaliryhmät ovat seksityössä ylliedustettuina ja törmäävät huorastigman seurauksiin muita helpommin. Erityisesti itäeurooppalaisiin naisiin liittyy Suomessa voimakas ennako-oletus seksin myymisestä.” (Kontula 2008: 78-79.) Tällöin voidaan puhua ns. tuplastigmasta,

joka tarkoittaa sitä, että yksilöön kohdistetaan samanaikaisesti eri stigmoihin liittyviä kontrollimekanismeja”. (Kontula 2008: 78-79.)

Pro-tukipisteen asiakaskunnalle tyypillistä on tuen tarpeen laaja-alaisuus, liikkuvuus paikkakunnalta- ja maasta toiseen, sekä seksityön sosiaaliseen stigmaan liittyvät syrjäytymisen riskit. Pro-tukipisteen yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja edunvalvontatyön tavoitteena on arvioida asiakaskunnan ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista Suomessa, sekä vaikuttaa siihen, että asiakaskunnan tasavertainen kohtelu toteutuu. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että Pro-tukipiste pyrkii vaikuttamaan siihen, että prostituutio tai muunlainen seksi- ja erotiikkatyö ei olisi syrjivän tai epäasiallisen kohtelun peruste ja että kohderyhmiin kuuluvien ihmisten oma ääni kuuluisi mahdollisimman monipuolisesti heitä koskevassa päätöksenteossa. (Pro-tukipiste ry 2015b: 2.)

2.3.2 Matalan kynnyksen toiminta

Matalalla kynnyksellä tarkoitetaan puhekielessä usein käytettyä ilmaisua, metaforaa, jonka avulla kuvataan helppoa pääsyä tai vaivatonta ryhtymistä johonkin. Sosiaali- ja terveysalalla se liitetään useimmiten päihteiden käyttäjien palveluihin. (Törmä 2009: 164.)

Matalan kynnyksen palvelujärjestelmien kehittyminen kertoo pyrkimyksistä auttaa yhteiskunnan huono-osaisimpia henkilöitä, turvaten heille elämän perusedellytyksien toteutuminen. Käsitteen käänttöpuolena voidaan nähdä se, että matalaa kynnystä tarvitaan, koska hoitojärjestelmän normaalikynnys on liian korkea. Käsitteen vakiintunut ja yleisesti hyväksytty käyttö saattaa merkitä myös sitä, että tietyt eniten apua tarvitsevat ja haastavat ihmisryhmät halutaan nähdä yhteiskunnassa erilliskysymyksenä. Nämä ihmiset muodostavat marginaaliryhmän, jota kolmannen sektorin toimijat auttavat. Tässä piilee eriytymisvaara sillä se herättää kysymyksen siitä, miten yhteiskunta määrittelee "normaalit kansalaiset" ja heidän palvelunsa ja mitkä ryhmät jäävät näiden palveluiden ulkopuolelle muodostaen erityisiä "matalan kynnyksen" marginaaliryhmiä. (Törmä 2009: 169.)

Matalalla kynnyksellä tehtävä sosiaali- ja terveystyö on Pro-tukipisteen toiminnan perusta. Asiakaskunnan tarvitsemat neuvonta- ja tukipalvelut eivät ole lakisääteisiä kunta- palveluita ja tästä syystä kunnat eivät katso tukipalveluiden kuuluvan heidän vastuualue-

eeseensa. Matalan kynnyksen tukipalveluihin sisältyy Helsingin ja Tampereen yksiköissä tehtävä neuvonta- ja tukityö, yksiköiden tiloista ulos jalkautuva palveluohjaus ja kohderyhmien toimintaympäristöissä tehtävä etsivä työ.

Suuri osa alueyksiköiden tukityöstä on julkisiin palveluihin oikeutettujen ihmisten ohjaamista ja saattamista peruspalveluiden piiriin siten, että apua tarvitsevat ihmiset ovat oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Tukityöllä myös varmistetaan, että alkaneet palvelusuhteet eivät katkea ennen kuin asiakas saa niistä tarvitsemansa tuen. Palveluohjauksella ja jalkautuvalla tukityöllä pyritään saamaan peruspalveluiden ääreen myös niitä ihmisiä, jotka ovat aiemmin kokeneet saaneensa syrjivää kohtelua palveluissa ja sen vuoksi jättäytyneet niiden ulkopuolelle. Kohderyhmiin kuuluu myös henkilöitä, jotka eivät ole oikeutettuja julkisiin palveluihin, jolloin tämä osa asiakaskunnasta on ainoastaan järjestölähtöisten palveluiden varassa (Pro-tukipiste ry 2015b: 4-6).

2.4 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus ja toimintaterapia yhteiskunnassa

Toimintaterapia perustuu ajatukseen, että ihminen on toiminnallinen olento. Ihmisen kokemus arkielämästä merkityksellisenä ja arvokkaana on perustavanlaatuisesti yhteydessä hänen kokemaansa terveyteen, hyvinvointiin ja elämänlaatuun. Side merkityksellisen arjen ja koetun terveyden välillä on kulttuureista ja ympäristöistä riippumaton. (Kronenberg – Pollard 2005: 619.)

Ihminen ei kuitenkaan toimi tyhjiössä: toiminta ja osallistuminen, mahdollisuuksineen ja rajoituksineen, tapahtuvat keskinäisriippuvaisessa suhteessa toisiin ihmisiin, ilmiöihin ja ympäristöön jossa toiminta tapahtuu. Ihmisen toimijuus määrittyy siis myös kulttuurillisesti yhteiskunnassa vaikuttavien tapojen, ajatusten ja normien kautta. Täten ihmisen mahdollisuus kokea terveyttä, hyvinvointia ja laadukasta elämää ei ole ainoastaan hänen omasta subjektiivisesta tahdostaan riippuvaista. (Stadnyk – Townsend – Wilcock 2010: 330-331.)

Jos ajatellaan, että toiminnan mahdollisuudet määräytyvät osaltaan kulttuurisesti, on selvää, että joidenkin ihmisten, ihmisryhmien tai väestöjen mahdollisuudet ovat lähtökohtaisesti rajallisempia kuin toisten. Tarkoituksellisesti tai itsestäänselvyytensä pidetyn sosiaalinen eksklusion eli ulkopuolelle jättämisen kautta rajataan eri väestöryhmien mahdollisuuksia toiminnallisesti oikeudenmukaiseen elämään - vastuineen ja vapauksiineen. (Nilsson – Townsend 2014: 65.)

Länsimaisesta näkökulmasta toiminnallista oikeudenmukaisuutta on kuvattu "oikeutena eroavaisuuksiin": oikeutena toiminnallisiin oikeuksiin riippumatta iästä, kyvyistä, sukupuolesta, yhteiskuntaluokasta tai muista eroavaisuuksista. Toiminnallista epäoikeudenmukaisuutta tarkastellaan vallankäytön seurauksena. Hallinnollinen valta, esimerkiksi sosiaalipolitiikka, rajoittaa niin ihmisryhmien kuin yksilöidenkin arkipäivän osallistumisen mahdollisuuksia. (Stadnyk – Townsend – Wilcock 2010:332.)

Sosiaalisen inklusion, kuulumisen, prosessissa sen ymmärtäminen, miksi on ulkopuolella, on tärkeää: ihmisten ei pitäisi elää siinä uskossa, että heidän elinolonsa ovat heidän oma vikansa. Brasilialainen toimintaterapeutti Susan Galheigo sanookin, että toimintaterapiassa ihmisiä tulisi rohkaista laajentamaan käsitystään toiminnasta ja kokeilemaan eri toimintoja, jotta he voivat saada aikaan tyydyttävämpiä suhteita niin tunnetasolla kuin sosiaalisestikin. (Galheigo 2005: 97.)

3 Viitekehykset käytännön työskentelyyn

3.1 Terapeuttisen yhteistoiminnan teoria

Toini Harran tutkimuksen tuloksena syntynyt terapeuttisen yhteistoiminnan määritelmä voidaan tiivistetysti ilmaista seuraavalla tavalla: ”Terapeuttisella yhteistoiminnalla tarkoitetaan asiakkaan ja terapeutin yhdessä harkitsemaa ja toteuttamaa tekemistä asiakkaan toimintaan liittyvän ongelman ratkaisemiseksi mielekkäällä ja tarkoituksenmukaisella tavalla siten, että muutoksen toteutusprosessi tuottaa siihen osallistuville kyvykkyyttä, hyvää elämää ja hyvinvointia sekä lisää heidän toimintamahdollisuuksiaan.” Lisäksi voidaan sanoa, että terapeuttinen yhteistoiminta toteutuu aina jossain toimintakontekstissa, jonka ehdot ja luonne vaikuttavat yhteistoiminnan toteutumiseen ja edistymiseen. Terapeuttisen yhteistoiminnan prosessi koostuu vastavuoroisesta suhteesta, keskustelusta harkinnasta sekä mielekkästä toiminnasta yhdessä. (Harra 2014: 184.)

Terapeutilta prosessin onnistuminen vaatii vastavuoroisuuden hyveiden ohjaamaa toimintaa, joka tarkoittaa hyvän tahtomista toiselle, oikeuden- ja kohtuunmukaisuutta sekä toisen loukkaamattomuuden kunnioittamista ja luottamusta siihen, että toinenkin toimii vastavuoroisuuden hyveiden mukaisesti. Pääperiaatteena terapeuttisessa yhteistoiminnassa on se, että muutoksen toteutuksessa tarvittavat tekijät ovat yhteydessä toisiinsa vastavuoroisuuteen perustuvan dynamiikan avulla. (Harra 2014: 184.)

Väitöskirjassaan Harra esittää tulosten pohjalta kolme terapeuttista yhteistoimintaa koskevaa jäsenystä, joiden tarkoituksena on edistää terapeuttisen yhteistoiminnan toteutumista niin toimintaterapian asiakastyössä, kuin myös laajemmin muissakin epäsymmetrisissä suhteissa. Nämä jäsenykset ovat terapeuttisen yhteistoiminnan käsitteellinen jäsenyys, terapeuttisen yhteistoiminnan prosessimalli ja toiminnan luonteen analyysimalli. (Harra 2014: 184.)

Harra on abstrahoinut terapeuttisen yhteistoiminnan käsitteellisen mallin terapeuttisessa yhteistoiminnassa tarvittavista tekijöistä sekä niiden välisistä suhteista. Sen avulla voidaan tunnistaa toimintamahdollisuuksien edistämiseksi tarvittavat, terapeuttisen yhteistoiminnan tekijät ja niiden väliset suhteet. Malliin liittyy epäsymmetrisen kiasmaattisuuden oletus, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että terapiasuhteessa tapahtuvat ovat mo-

lempiin suuntiin etenevä tapahtumaketju. Esimerkiksi asiakkaasta havaintoja tekevä terapeutti tulee samanaikaisesti myös itse havainnoiduksi, ja jokainen teko joka, joita ammattilainen tekee suhteessa asiakkaaseen, vaikuttaa aina myös häneen itseensä. (Harra 2014: 184.)

Vastavuoroisia yhteistoimintasuhteita voidaan tarkastella myös toimijoiden eettisesti lautuneina toimintatapoina tai taipumuksina. Rohkea vastavuoroisuus perustuu luottamukseen, jossa ainakin yksi toimijoista on valmis ottamaan riskejä ja tekemään aloitteita vuorovaikutuksessa siitä huolimatta, että hänen on mahdollista joutua torjutuksi. Tätä tarvitaan etenkin uuden suhteen alussa, kun toisilleen vieraat toimijat tunnustelevat suhteen aloittamisen mielekkyyttä. Yhteistoiminta tapahtuu aina jossakin toimintakontekstissa, jonka luonne ja ehdot vaikuttavat tilanteen toimintamahdollisuuksien lisäksi toimijoiden omaan kokemukseen toimintamahdollisuuksistaan ja toimintakykyisyydestään. Ihmisten kohtaaminen voi tapahtua samassa tilassa tai virtuaalisesti. Silti samassakin tilassa olevien ihmisten välinen kommunikointi voi tapahtua suoraan tai välillisesti, riippuen esimerkiksi siitä, onko toimijoilla yhteistä kieltä. Mikäli yhteistä kieltä ei ole, tarvitaan välittäjiä, kuten tulkki, audiovisuaalisia laitteita tai muuta vastaavaa. Tällöin kommunikoinnin onnistumiseen vaikuttavat myös näihin välittäjiin liittyvät seikat. (Harra 2014: 187-188.)

Terapeuttisen yhteistoiminnan toteutumismahdollisuuksiin ja onnistumiseen vaikuttaa myös tila jossa toiminta tapahtuu. Toiminta voi tapahtua kolmessa erilaisessa tilassa jotka ovat ammattilaisen käytössä oleva työtila (esimerkiksi sairaalan osasto), asiakkaan hallinnoima tila (koti, piha tai oma huone) ja ulkopuolisen hallinnoima julkinen tila (esimerkiksi päiväkotia, koulu, kauppa). Ammattilaisen hallinnoima tila vahvistaa toimijoiden välistä epäsymmetriaa, sillä se korostaa tilan hallintaan liittyvää osaamista ja mahdollistaa pätevyys tunteen korostumisen. Asiakkaan hallinnoimassa tilassa tilanne on usein päinvastainen. Tilan hallinta ja tuttuus tuovat esiin asiakkaan asiantuntijuutta ja hänen asemaansa tilan omistajana. Ulkopuolisen hallinnoima tila puolestaan saattaa tilanteesta riippuen vaikuttaa sekä edistävästi että estävästi, sillä tällaiseen tilaan liittyy yllätyksellisyttä ja sattumanvaraisuutta, jotka asettavat toimijat enemmän samanarvoiseen yhtäläiseen ennakoimattomuuden tilaan. (Harra 2014: 188-189.)

Terapeuttisen yhteistoiminnan teoriassa terapiasuhte nähdään myös epäsymmetrisenä vastavuoroisuuden lisäksi. Tämä johtuu muun muassa siitä, että asiakkaalla ja tera-

peutilla on erilaiset mahdollisuudet tietoon ja valtaan. Edellä mainitut haasteet ovat voitettavissa vastavuoroisuuden hyveisiin perustuvan toiminnan ja keskinäisen luottamuksen avulla. Vastavuoroisuuden hyveitä ovat hyvän tahtominen toiselle sekä kohtuun- ja oikeudenmukaisuus. Hyvän tahtominen toiselle tarkoittaa lähtökohtaisesti myönteistä asennoitumista sekä halua ja kiinnostusta toimia toisen kanssa. Kohtuunmukaisuus tarkoittaa terapisuhteessa armeliaisuutta, tilannekohtaista joustamista, sekä tarvittaessa omista oikeuksista pidättäytymistä ja periksiantamattomuutta. Oikeudenmukaisuudella puolestaan tarkoitetaan etenkin terapisuhteessa tasapuolisen jaon sijasta yksilöllistä huomioimista ja tarpeenmukaisuutta (Harra 2014: 190).

3.2 Terapeuttisen yhteistoiminnan prosessimalli

Vastavuoroisuuden prosessit toteutuvat kolmen päävaiheen kautta. Nämä ovat vastavuoroisen suhteen rakentaminen, keskusteleva harkinta ja muutoksen toteutus.

Ensimmäinen ja välttämätön terapeuttisen yhteistoiminnan pääprosessi on vastavuoroisen suhteen rakentaminen. Koska kyseessä oli neljän toteutuskerran matalan kynnyksen ryhmätoiminta, jossa ryhmän jäsenet saattoivat vaihtua joka kerta, rajasimme terapeuttisen yhteistoiminnan prosessimallista tarkastelun kohteeksi ainoastaan tämän ensimmäisen päävaiheen. Tarkastelimme vastavuoroisen suhteen rakentumista kolmen kehittyvän, toisiinsa sisältyvän alaproessin kautta. Nämä ovat diadinen suhde, jaettu tarkkaavaisuus ja dialoginen vastavuoroisuus. (Harra 2014: 196.)

Vastavuoroisen suhteen rakentamisen yksinkertaisin muoto on diadinen yhteys, eli kaksinapainen kohtaaminen. Tällöin toimijat tunnistavat toistensa läsnäolon. Tämä sisältyy kaikkiin vastavuoroisen suhteen muotoihin, sitä tarvitaan mahdollistamaan toimijoiden välinen kommunikaatio. Toimijoiden välinen fyysinen yhteys välittyy aistien kautta. Se voi syntyä samassa tilassa olemisesta, kosketuksesta, liikkeestä, katseesta, puheesta ja ylipäänsä toisen henkilön olemassaolon havaitsemisesta. Emotionaalinen yhteys rakentuu tunnesiteestä, joka syntyy tunteiden ilmaisusta ja vastaanottamisesta, sekä kuulluksi, ymmärretyksi ja kohdatuksi tulemisen kokemuksesta. Diadisessa yhteydessä kumpikin toimija vaikuttaa toiminnallaan toiseen ja samalla tulee itse vaikutetuksi. Tämä vaatii myös terapeutilta asettumista altiksi vaikutetuksi tulemiselle. (Harra 2014: 196.)

Jaettu tarkkaavaisuus edellyttää diadisen yhteyden lisäksi kykyä kohdistaa huomio yhteiseen kohteeseen. Kun toimijat tunnistavat ja kohdistavat toistensa lisäksi huomionsa

ympäristössä olevaan yhteiseen kohteeseen, muodostuu kohteesta toimijoiden yhdessä jakama asia. Se voi olla mikä tahansa yhdessä koettavissa oleva tekijä: esine, asia, tarina, tunnetila tai yhteinen tekeminen. Tarkkaavaisuuden jakaminen edellyttää toimijoita turvallisen ilmapiirin lisäksi rohkeutta tuoda esiin erilaisia käsityksiä, näkemyksiä ja mielipiteitä, sekä lisäksi omia rajoituksia, puutteita, ongelmia ja tehtyjä virheitä. Jotta terapeutinen yhteistoiminta voi käynnistyä, on jaetun tarkkaavaisuuden kyky välttämätön. (Harra 2014: 196-197.)

Trialoginen vastavuoroisuus on askel pidemmälle käytännöllisen toiminnan suuntaan. Se edellyttää yhteyttä toiseen, sekä yhteiseen kohteeseen suuntautuvaa jaettua tarkkaavaisuutta, sillä siinä pyritään rakentamaan yhteistä kohdetta koskevaa tietoa ja ymmärrystä, ja tämän lisäksi muokkaamaan ja muuttamaan sitä tai luomaan tilalle uusia vaihtoehtoja. Trialogiseen vastavuoroisuuteen liittyy näin ollen vahva käytännöllinen pyrkimys. Trialogisessa vastavuoroisuussuhteessa asiakas ei ole terapeutin toimenpiteiden kohde, vaan yhteistyökumppani, jonka kanssa terapeutti pyrkii yhdessä ratkaisemaan ongelmatilanteen ja löytämään toimintamahdollisuuksia parantavia ratkaisuja. (Harra 2014: 197-198.)

Vastavuoroisen suhteen rakentumista hidastavat kaikki tasa-arvoisia toimintamahdollisuuksia heikentävät käytännöt. Näitä ovat esimerkiksi institutionaalsiin toimintaympäristöihin kytkeytyvät epäsymmetriaa ylläpitävät ja vahvistavat käytännöt, sekä toimijoiden aikaisempiin kokemuksiin perustuvat kokemukset arvostuksen puutteesta (stigma) tai pelot loukatuksi tulemisesta. (Harra 2014: 198.)

Harran (2005) mukaan terapeutinen yhdessä toteutettu toiminta on tasapainoinen ja terapeutinen, lähes uppoutunut tila, jota ulkopuoliset tekijät eivät helposti häiritse. Silti tämä yhteistoiminnan kokemus saattaa olla vain nopeasti ohikiitävä hetki jonka jokin ulkopuolinen tekijä voi muuttaa nopeasti toisen tyyppiseksi toiminnaksi tai tekemiseksi. Harran aineiston perusteella näyttää kuitenkin siltä, että yhdessä toimiminen jättää toimijoille terapeutisesti merkittävän, hyvää elämää vahvistavan kokemuksen. (Harra 2005: 181.)

3.3 Ryhmämuotoinen toimintaterapia

Toimintaterapeutit ovat toteuttaneet ryhmämuotoista terapiaa ammatin alusta alkaen. Ryhmään kuulumisen ja liittyminen ovat ihmisen perustarpeita, koska elämä toteutuu erilaisissa sosiaalisissa ryhmissä. Vuorovaikutustaidot ovat välttämättömiä olemassaololle ja hyvinvoinnille. Ryhmän ulkopuolelle jääminen johtaa syrjäytymiseen ja toiminnalliseen deprivatioon. Varsinkin ihmisen ollessa vaikeassa elämäntilanteessa, hänen on erityisen tärkeää tuntea kuuluvansa jäsenenä johonkin ryhmään. Ryhmän suoritus on usein enemmän, kuin sen jäsenten yksilösuoritusten summa. Ihmisen identiteetti muodostuu ja rakentuu yhteydessä muihin ihmisiin. Ohjatun ryhmän avulla voidaan nostaa esiin sen jäsenten myönteisiä voimavaroja tehokkaasti. (Rusi-Pyykönen 2004: 22.)

Ryhmän terapeuttiset tekijät mahdollistavat muutosta. Näitä ovat: toivon herättäminen, tiedon jakaminen, samankaltaisuuden kokeminen, altruismi eli toisen auttamisen kokemus, sosiaalisten taitojen kehittyminen, mallioppiminen, ihmissuhdetaitojen oppiminen, ryhmän vetovoima, katarsis ja eksistentiaaliset tekijät. (Hautala ym. 2011: 166-168.)

Toimintaterapiaryhmissä ryhmän terapeuttisista tekijöistä tärkeimmiksi sekä toimintaterapeutit että ryhmäläiset ovat arvioineet ryhmän vetovoiman eli koheesion, interpersoonallisen oppimisen sekä toivon herättämisen (Falk – Kessler – Momich – Perel 1991: 61.) Koheesiolla, eli ryhmän vetovoimalla, tarkoitetaan ryhmähenkeä, joka on kaikkien niiden voimien tulos, jotka saavat jäsenet pysymään ryhmässä. Täten koheesio on välttämätön edellytys toimivalle terapialle, ja se edesauttaa muita ryhmäilmiöitä. (Hautala ym. 2011: 68) Psykoterapeutti, ryhmä(psyko)terapiaa tutkinut ja kehittänyt Irvin Yalom on systemaattisen kirjallisuuskatsauksen perusteella todennut koheesion olevan terapeuttisista tekijöistä kaikkein hyödyllisin erilaisia potilasryhmiä tarkasteltaessa (Yalom – Leszcz 2005: 56).

Interpersoonallinen oppiminen eli ihmissuhdetaitojen oppiminen tarkoittaa ryhmässä sitä, että ryhmäläiset saavat välitöntä palautetta - niin sanallisesti kuin ei-sanallisestikin - käytöksestään muulta ryhmältä, ja heidän on mahdollista sekä ymmärtää omaa käytöstään että muuttaa sitä. (Hautala ym. 2011: 68).

Toivo on tärkeä elementti kaikissa terapiamuodoissa. Toivoa tarvitaan jotta asiakas ylipäätään tulee terapiaan, jolloin on mahdollista, että myös muut terapeuttiset tekijät pääsevät vaikuttamaan. Toivoa tarvitaan myös siksi, että jo asiakkaan luottamus valittuun hoitotapaan voi itsessään vaikuttaa terapeuttisesti.

Toivo on joustava. Se määrittelee itsensä aina uudelleen sopimaan kulloiseenkin tilanteeseen: toivoksi lohdusta, arvokkuudesta, yhteydestä toisiin ihmisiin tai toivoksi mahdollisimman vähäisestä fyysisestä epämukavuudesta (Yalom – Leszcz 2005: 4-5).

3.4 Kuvallisen työskentelyn terapeuttinen käyttö ryhmässä

Kuvallinen työskentely, sen aikana syntyvät kuvat sekä niiden tutkailu, tuovat omat erityispiirteensä terapiaprosessiin. Ryhmämuotoisella kuvallisen työskentelyn ryhmällä on monia merkittäviä etuja taloudellisuuden lisäksi. Ryhmä tarjoaa normaaliin elämään kuuluvia vuorovaikutustilanteita. Tämän lisäksi terapiaryhmissä, joissa käytetään taidetta ryhmäläiset kokevat myös epätavallisempaa yhdessäolon mallia tekemällä kuvia muiden kanssa ja yksin, sekä jakamalla niitä. Se tuo taiteen keinoin yhdessä koettaviksi yhtä hyvin yksilölliseksi miellettyä, kuin jossain määrin yhteiseksi tajuttua sielunmaisemaa. (Rankanen – Hentinen – Mantere 2007: 178-179.)

Foulkesin (1964) alun perin tässä yhteydessä käyttämä käsite on resonanssi-ilmiö, joka kuvaa tiedostamatonta vuorovaikutusta ja sen vaikutusta ryhmässä. Strukturoimattoman, ilman aiheen antoa työskentelevän ryhmän on havaittu aiheuttavan suurempaa keskinäistä resonointia kuva-aiheissa. Tämä voi näkyä esimerkiksi samankaltaisuutena kuvissa, kuten värien valinnassa ja käyttämisessä. (Girard – Ihanus – Laine 2007: 94.)

Henkilökohtaisten, usein monia ryhmän jäseniä koskettavien kuvien ja tarinoiden jakaminen ryhmässä voi synnyttää vastaanottavaisuuden ja hyväksyvän yhteisyyden kokemuksia, sekä luottamusta siihen että voi tulla nähdyksi omana itsenään. Monilla asiakkaista voi olla arkipäivässä hyvin vähän mahdollisuuksia kokea samankaltaista eheyttä, jonka taideilmaisu tuo. Arkielämän roolit ja ympäröivä yhteiskunta voivat määrittää ihmisen itsensä ilmaisun vapautta suuresti. (Rankanen ym. 2007: 178-179)

Terapeuttinen ryhmä ei väliaikaisuutensa vuoksi ole varsinainen yhteisö, mutta se voi tarjota positiivisia kokemuksia ryhmässä olemisesta. Se on tilaisuus yhteisölliseen syväoppimiseen, koska se sallii tavallista enemmän kokeilua, spontaaniutta ja epäsovinnaisuutta. Ryhmässä yhteisöllisyyteen voidaan kasvaa sen tunneperustaa vahvistamalla eli saamalla kokemuksia yhteisöllisyydestä tilanteessa, jossa uskaltaudutaan ilmaisemaan itselle merkityksellisiä kokemuksia ja vastaanottamaan toisten tunneviestejä. (Rankanen – Hentinen – Mantere 2007: 180.) Yksilötasolla kukin osallistuja muokkaa

itse aineistoaan kuitenkin itse ja määrittää itseään kuvia tehdessään aktiivisesti työn tekijänä (Aulio – Girard – Laine 2008: 51.)

Kuvallisessa työskentelyssä myös lopputulos on yleensä olemassa, jossakin muodossa, ja siihen on otettavan kantaa työskentelyn aloittamisesta alkaen. Sillä, että jokainen osallistuja tietää saavansa kuvansa esille, on usein energisoiva ja motivoiva vaikutus tekemiseen. Taiteen luonteeseen kuuluu, että sillä on yleisönsä, vaikka yleisönä olisi yksi ainoa ihminen. (Rankanen ym. 2007: 43).

Erilaiset materiaalit haastavat aisteja, herättävät tunteita ja ajatuksia. Varsinaista työskentelyä edeltävä epävirallinen materiaalien kokeilu hyödyttää useimpia asiakkaita. Eri materiaalien käyttäytymisen tutkiminen, värien sekoittaminen ja uusien yhdistelmien kokeilu ovat lämmittelyn ohella tapahtuma, jossa voi ottaa pieniä, mutta turvallisia riskejä samalla, kun ne virittävät työskentelyä kohti. Terapeutin tulisi osata arvioida milloin materiaalien vapaa valitseminen on hyödyllistä ja milloin se saattaa vahvistaa ilmaisun ja mielikuvien eri tasojen välillä kulkevan informaation prosessin katkeamista. (Rankanen ym. 2007: 110-111.)

Ilmaisun muotojen vapaus ja materiaalien vaihtoehdot voivat antaa jollekulle tilan ja helpotuksen tuntua. Toiselle taas materiaalien tiukka rajaaminen minimiin voi antaa tarvittavaa turvaa tehden työskentelyn näin mahdolliseksi. Pääsääntöisesti materiaalit ja välineet johdattavat leikinomaiseen tilanteeseen. (Aulio ym. 2008: 50-51.)

3.4.1 Luovuus

Kirjassaan ”Auttajan varjo” Martti Lindqvist (1990) tiivistää luovuuskäsityksen seuraavasti: Luovuus ei ole mikään erillisominaisuus tai rajattu alue ihmisessä. Luovuus tarkoittaa jokaiselle mahdollista omana itsenään elämisen tapaa. Luovuutensa alueella ihminen tunnistaa itseään, on omassa käytössään ja vapautuu rikkaaseen itseilmaisuun. Luovuus on ikään kuin vahvaa hengittämistä. (Lindqvist 1990: 79-80.)

Luovuus ei siis ole pelkästään taiteisiin liittyvä asia, vaan se voi vaikuttaa millä tahansa inhimillisen olemisen tai toiminnan alueella. Taidetoiminta on kuitenkin hyvä harjoitusmaasto ja luovaan asenteeseen houkutteleva tila, sillä taiteelta ei muista toiminnoista poiketen vaadita jatkuvaa järkevyyttä, johdonmukaisuutta tai etukäteen määriteltyjen tavoitteiden saavuttamista. Kokeilun ja leikinomaisuuden mahdollisuuden antava tila on

usein läsnä. Taiteellinen toiminta myös mahdollistaa kokonaisvaltaista osallistumista kaikilla tasoilla. Käsien tekeminen, aistittavien materiaalien käsittely, tunnekokemukset, muisti- ja mielikuvien aktivoituminen, sekä kognitiiviset funktiot liittyvät toisiinsa kokonaisvaltaisesti ja ruokkivat toisiaan. (Rankanen ym. 2007: 194)

Psykoanalytikko Donald D. Winnicott (1971) on kiinnittänyt huomiota erityisesti ihmisen luovan kyvykkyyden olemassaoloon ja kehittämiseen. Hän jäljittää tunne-elämän ja luovuuden elämän varhaisiin aikoihin, itsen muodostumisen alkuun. Winnicott korostaa leikin merkitystä ja lapsesta lähteviä aloitteita. Luovuuden kannalta välttämätön avoimen hajaantumisen tila on lapselle mahdollinen, kun hän pystyy luottamaan äidin antamaan minä-tukeen jolloin hänen oma jatkuvuutensa ei vaarannu. Luovan aikuisen luovuudelle, toimipa hän millä tahansa osa-alueella, on todettu tyypilliseksi kyky ajoittain antautua hyvin avoimeen rennon havainnoinnin ja auki olemisen tilaan, joka on tarkoituksetonta ja koetaan usein myös minättömänä yhteytenä ihmisiin ja ympäristöön. Varhaista perua on Winnicottin mukaan myös aikuisen luovuuteen usein liitetty kyky leikinomaisuuteen, epäjohdonmukaisesti toimimiseen ja yksinäisyydestä nauttimiseen. (Rankasen ym. 2007: 195 mukaan).

3.4.2 Esteitä luovuudelle

Tyypillistä ahdistukselle, masennukselle ja nimettömälle pahalle ololle sekä voimattomuuden tunteelle on tunne umpikujasta. Näköalattomuus ja samojen kielteisten ajatusten toistaminen voivat johtaa ahdistavaan tilanteeseen, eikä siitä tunnu olevan ulospääsyä. Tällöin ihminen ei pysty itse keksimään mitä voisi tilanteelle tehdä, muuttaa omaa näkökulmaa, suhtautumista tai toimintamallia, eli toimia luovasti.

Ihminen voi juuttua jopa vuosikausiksi toistamaan mielessään esimerkiksi lapsuuden traumoja ja katkeria muistoja, ilman että mitään edistystä tapahtuu. Aluksi puhuminen myötätuntoiseksi koetussa seurassa toimiikin helpottavana, mutta jatkuessaan se ei tuo tilanteeseen välttämättä mitään uutta, ennemminkin pitää paikoillaan samassa tilanteessa. Tällöin keskittyminen esimerkiksi taiteen tekemiseen ja sen myötä tiedostamattoman luovuuden aktivoituminen, sekä ryhmän tai terapeutin antama palaute voivat muodostua ratkaisevaksi tilanteen avaajaksi tai muuttajaksi. (Rankanen ym. 2007: 191)

3.4.3 Luovuuden löytyminen

Oman luovuuden löytämiselle tavallinen este on suuri itsekriittisyys. Toisinaan kyse voi olla suorastaan halvaannuttavasta omaa luovuutta epäilevästä tai väheksyvästä, negatiivisesta asenteesta. Tämä voi olla jo varhain syntynyt kokemus tai seurausta ympäristön suhtautumisesta, asenteet ja mitätöivät huomautukset ovat saattaneet muuttua sisäiseksi puheeksi, joka käynnistyy automaattisesti tietyissä tilanteissa.

Onnistumiskokemusten puuttuminen itseilmaisun alueella pitää ilmaisulliset ovet suljettuna. Tällöin taidekeskeisen terapian oleellisia strategioita on luovaan ilmaisuun rohkaiseminen tilanteissa, joka on psyykkisesti sekä riittävän turvallinen, että inspiroiva.

Asiakas joka ei osaa tai rohkene puhua itsestään ja sanallistaa tuntemuksiaan, hyötyy suuresti taiteenomaisen ja ei-sanallisen ilmaisumuodon avusta. (Rankanen ym. 2007: 191-194.)

3.4.4 Flow

Toiminta, josta ihmiset saavat iloa kaikkialla maailmassa, on muiden ihmisten kanssa oleminen, mikä haastaa sosiaalisia taitoja. Iloa tuottava toiminta sen sijaan vaatii suurempaa monimutkaisuutta, sekä vaativampia taitoja ja haasteita. Ilo näyttää tulevan aina tietyssä kohdassa: kun haasteet ja tarjolla olevat mahdollisuudet vastaavat yksilön kykyjä. Jos tehtävä on liian helppo, se ei tuota iloa, jos taas liian haastava, se turhauttaa. Kun toiminta haastaa kaikkien relevanttien taitojen käyttöönottoa, ihmisen tarkkaavaisuus sitoutuu täysin toimintaan. Sen seurauksena toteutuu flow-kokemukselle tunnusomainen uppoutuminen täysin siihen, mitä tekee. Toiminnasta tulee spontaania ja lähes automaattista: ihminen lakkaa olemasta tietoinen itsestään erillään toiminnasta, jota on tekemässä. (Rankanen ym. 2007: 196-197.)

Flow'n voi ymmärtää jumiutuneen toiston tai kehän kiertämisen, lukkiutumisen ja siihen liittyvän avuttomuuden tai toivottomuuden vastakohtana. Taidetoiminnan antama apu perustuu mm. siihen, että yksinkertaiseenkin omaehtoiseen ilmaisuun houkuttelu tai auttaminen voi olla ensimmäinen askel pois toivottomuuden tilasta. Menneisyyden taakan ja pelkojen hetkellinen putoaminen harteilta antaa pilkahduksen toivon kokemisesta ja mahdollisuudesta johonkin myönteiseen. Ihminen alkaa löytää iloa ja merkitystä meneillään olevassa hetkessä, koska keskittyneessä kuvan tai taiteen tekemisen flow-tilassa minätietoisuus usein katoaa tarkkaavaisuuden kohdentuessa meneillä olevaan tekemiseen. (Rankanen ym. 2007: 15-17)

Taideterapeuttinen tilanne järjestetään flow'n kannalta optimaaliseksi. Tärkeänä osana siihen kuuluu myös yhteisiä sääntöjä, kuten luottamuksellisuuden periaate sekä selvät aikarajat. Lämmittely- ja virittäytymisvaiheet luovat rituaalinomaisuutta ja keskittävää tunnelmaa. Joillekin asiakasryhmille flow'n kokeminen näyttää olevan hyvin vaikeaa tai mahdotonta. Jos terapiaan tulevaa ihmistä kuormittavat liialliset ärsykkeet, keskittyminen meneillään olevaan hetkeen voi olla vaikeaa. Tällöin esimerkiksi hyvin strukturoidut piirtämisharjoitukset voivat olla asiakkaalle rauhoittavia ja mieluisia, vaikka niistä saatava tyydytys ei liittyisikään suoraan flow'n kokemukseen, vaan enemmän esimerkiksi kertomisen, omien jälkien jättämisen tai toiminnan antamaan tyydytyksen kokemukseen. (Rankanen ym. 2007: 15-17)

4 Kuva ja tarina -ryhmän suunnittelu ja tavoitteet

Aloitimme Kuva ja tarina ryhmän suunnittelun keskustelemalla Pro-tukipisteen työntekijöiden kanssa mitkä olivat heidän mielestään tärkeitä huomioitavia asioita suunniteltaessa matalan kynnyksen ryhmätoimintaa ha tavoitteiden asettamista.

4.1 Tavoitteiden asettaminen

Toimintaterapiaprosessi alkaa tyypillisesti tiedonkeruulla ja tavoitteiden asettamisella. Tavoitteiden asettaminen on keskeinen suunnittelun väline. Tavoitteet tulisi asettaa yhdessä asiakkaan kanssa. Hyvät tavoitteet ovat mitattavia ja selkeitä, tarvittaessa pilkottavissa pienemmiksi osatavoitteiksi. (Hautala ym. 2013: 128-129.)

Kuva ja tarina -ryhmän tavoitteet asetettiin Pro-tukipisteen toiveiden ja tähän asti kertyneen tiedon pohjalta. Ryhmän tiedettiin muodostuvan avoimeksi, kestoltaan lyhyeksi ja "huteraksi": osallistujat vaihtuisivat ja myöhästelisivät, saattaisivat tulla paikalle eri aikaan tai eri paikkaan tai olettaen tulevansa eri ryhmään. Osallistujien itsensä on tällöin hyvin vaikea suoraan asettaa itselleen tavoitteita.

Kuitenkin kevään aikana käytyjen keskustelujen ja havainnoinnin pohjalta heidän toiveitaan oli tiedossamme, kuten se että he arvostavat sitä että ryhmätoiminnassa saa muuta ajateltavaa ja voi hetkeksi unohtaa arkiset asiat. Kuva- ja tarina ryhmän tavoitteet muodostettiin näiden kommenttien ja havaintojen, sekä Pro-tukipisteen työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta.

Olimme havainneet, että tavoitteiden ja toiminnan valinta voi olla myös kulttuurista riippuen hyvin erilaista kuin mihin Suomessa on totuttu. Esimerkiksi thaimaalaisille tuntui olevan ominaista, että "opettaja" päättää mitä tehdään ja he usein myös toivoivat näin tapahtuvan. Tämän vuoksi suoraan kysymisen sijasta havainnoimme ohjaamissamme ryhmissä, miten ihmiset kuhunkin toimintaan suhtautuivat ja mistä saatu palaute korreloi havaintojemme kanssa. Esimerkiksi kädentaitoihin ja askarteluun liittyviin toimintoihin saatiin palautetta siitä, kuinka mukavaa oli, kun sai muuta ajateltavaa. Lisäksi aikaansaannoksia kuvattiin ahkerasti puhelimilla ja lähetettiin kuvia niistä ystäville. Tästä voi päätellä tekemisen tai tuotoksen olleen merkityksellistä jollakin tasolla.

4.2 Tavoitteet Kuva- ja tarina ryhmälle

Asetimme Kuva- ja Tarina ryhmälle aikaisemman keräämämme tiedon, Pro-tukipisteen henkilökunnan kanssa käytyjen keskustelujen ja omien havaintojemme perusteella kolme tavoitetta: saapuminen paikalle, muuta ajateltavaa ja toivon herättäminen.

4.2.1 Saapuminen paikalle

Kaikkien terapia- ja ryhmätoimintojen ensimmäinen edellytys on se, että asiakkaat saapuvat paikalle. Uuden toiminnan käynnistäminen matalan kynnyksen palveluissa on aikaa vievää ja asiakkaiden ohjautuminen uuden toiminnan pariin kestää oman aikansa, vaikka alustavat valmistelut olisi hoidettu kuinka tarkasti tahansa.

4.2.2 Muuta ajateltavaa

Pro-tukipisteen henkilökunta on havainnut, että ohjaamassamme Draamaryhmässä on voitu tarjota toisenlaista toimintaa kuin mitä yhdistyksen sosiaali- ja palveluohjaajat, terveydenhoitajasta ja lääkäristä puhumattakaan, tarjoavat: opiskelijoina ja toimintaterapeuttiharjoittelijoina meidän ei ole "tarvinnut" työstää tukipisteen perus-asiakaspalvelutehtävää - matalan kynnyksen terveys- ja sosiaalipalvelujen tarjoamista. Monien asiakkaiden vapaa-ajan vähyyden ja työ- ja taloustilanteen mahdollisen stressaavuuden vuoksi pidimme heidän vapaa-aikaansa suuntautuvaa, virkistävää toimintaa tärkeänä. Pro-tukipisteen henkilökunta puki tämän tavoitteista keskustellessamme muotoon "tarjota muuta ajateltavaa".

Draamaryhmässä asiakkaat ovat itse antaneet samankaltaista palautetta varsinkin taide-toimintaa sivuavien kertojen jälkeen. He ovat sanoneet saavansa silloin hetkeksi unohtaa arkiasiat ja kokeneet rentoutuvansa.

4.2.3 Toivon herättäminen

Toivon herättäminen on sisäänrakennettu jo ensimmäiseen tavoitteeseen, koska se edellyttää paikalle saapumista. Kun asiakas saapuu paikalle ja jos hän kokee saavansa edes hetkellisesti muuta ajateltavaa, on mahdollista että tämän prosessi käynnistää toivon heräämisen laajemmin koskemaan elämänsä vaikutusmahdollisuuksia suuntautuen ensin ryhmään ja parhaimmillaan ryhmän ulkopuoliseen elämään.

4.3 Suunnittelu

Suunnittelu on tarpeellinen asia työssä jossa ollaan tekemisissä ihmisten kanssa, mutta juuri tämä asettaa suunnittelulle myös omat haasteensa. Suunnittelu luo työhön turvallisuutta ja ennustettavuutta, mutta liian tiukasti toteutettuna ei jätä tilaa sille, mitä prosessi itsessään synnyttää. Prosessi, jonka lopputulos tiedetään, ei ole luova, koska siinä ei ole avoimuutta eikä tilaa yllätyksille. (Lindqvist 1990: 79-81.)

Luovuuden yksi ehto on valmius luopua tietyistä osista ulkoista turvallisuutta.

Ryhmämuotoinen toiminta on osaltaan myös spontaani prosessi, joka vie roolien ja vastaroolien kehittymisen kautta luovaan hahmotukseen ja ongelmanratkaisuun. Tällöin vanha tilanne voi saada uuden ratkaisun tai täysin uuteen tilanteeseen löydetään uusi mielekäs ratkaisu. (Lindqvist 1990: 79-81.)

Kuva ja tarina -ryhmää suunnitellessamme pidimme tärkeänä sitä, että luomme ryhmälle puitteet ja valitsemme huolellisesti toimintoja, joilla lähdemme liikkeelle. Teimme alustavan suunnitelmarungon kaikille kerroille, mutta tarkensimme kunkin kerran suunnittelun edellisen kerran pohjalta vastaaman osallistujien palautteen kautta saamaamme tietoa, sekä omia havaintojamme.

4.3.1 Toiminnan valinta ja mukauttaminen

Suunnitelmissamme oli ensin lähtee kokeilemaan ryhmässä sarjakuvatyöskentelyä, vaihtelevin tekniikoin. Sarjakuvatyöskentelyyn päädyimme siitä syystä, että voisimme yhdistää kuvan tekemiseen tekstiä ja harjoitella samalla suomen kieltä. Tällöin oli vielä ajatus, että ryhmä toteutetaan jo olemassa olevan ”draamaryhmän” sisällä, jolloin suomen kielen harjoittelu oli keskeisessä asemassa.

Asiaa tarkemmin pohdittuamme tulimme kuitenkin siihen lopputulokseen, että draamaryhmän sisältöä ei kannata alkaa muuttamaan, koska asiakkaat ovat siihen tottuneet ja tulevat sinne tavoitteenaan harjoitella suomen kieltä. Otimme tietoisin riskin päättäessämme toteuttaa Kuva ja tarina -ryhmän omana toimintanaan uudella ryhmäajalla.

Vaikka osa draamaryhmän osallistujista olikin ilmaissut kiinnostuksensa myös tähän uuteen ryhmään, on uuden toiminnan käynnistäminen matalan kynnyksen toiminnassa aina hidasta ja vie aikansa ennen kuin asiakkaat sen löytävät. Tämän vuoksi uuden ryhmän aloittaminen uudella viikkoajalla oli riski, koska emme tieneet löytäisivätkö asiakkaat sen näin nopealla aikataululla.

Ryhmän nimeksi annoimme Kuva ja Tarina -ryhmä, koska tulimme siihen tulokseen, että päätämme käytettävän taiteellisen menetelmän lopullisesti vasta kun tapaamme paikalle saapuvat ryhmäläiset ja otamme heidän kiinnostuksen kohteensa myös huomioon.

4.3.2 Käytännön asiat

Uutta matalan kynnyksen toimintaa suunnitellessa astutaan erityiselle epämukavuusalueelle: toiminnan järjestäminen voi tuntua turhauttavalta ja nololtakin tilanteessa, jossa on hyvin mahdollista, ettei huolellisestakaan valmistelusta ja suunnittelusta huolimatta toimintaan osallistu yhtään asiakasta. Työn mahdollinen "hukkaan meno" täytyy pystyä sietämään samalla, kun käytännön asiat on pohdittava, sovittava ja ennakoitava hyvin.

Tämän opinnäytetyön suunnittelu käynnistyi joulukuussa 2014, jolloin kävimme keskustelua Pro-tukipisteen johdon kanssa heidän kiinnostuksestaan yhteistyöhön kuvallisen ilmaisun ryhmää kohtaan. Tammi-maaliskuun 2015 aikana tarkensimme ryhmän tavoitteet ja toteutuksen aikataulu. Itse ryhmäkerrat toteutettiin huhti-toukokuussa 2015, joita ennen olimme koonneet teoriaosuutta valmiiksi. Käytännön osuuden kirjoittaminen tapahtui kesän ja syksyn aikana.

Kuva ja Tarina -ryhmän kestoksi päätimme yhteistyössä Pro-tukipisteen henkilökunnan kanssa neljä kertaa, ryhmä toimi ns. pilottina uudelle kuvallisen työskentelyn työmuodolle, jota Pro-tukipisteellä ei ole aiemmin tässä muodossa toteutettu ja halusimme pitää ryhmäkerrat perättäisinä viikkoina selkeyden vuoksi. Kevään aikatauluista johtuen neljä kertaa saatiin sovitettua perättäisille viikoille ennen kesän ja lomakauden alkamista.

Asiakkaita kutsuttiin ryhmään avoimella kutsulla, neljällä eri kielellä. Kutsut olivat muutama viikon esillä Pro-tukipisteen päivystystilassa. Päivystys on avoinna kaksi kertaa viikossa, neljä tuntia kerrallaan. Suurin osa asiakkaista tavoitetaan nimenomaan päivystyksessä, jossa käy 60 - 80 asiakasta viikossa. (Pro-tukipiste 2015b:14) Monet päivystyksen asiakkaat ovat havaintojemme mukaan hyvin sitoutuneita Pro-tukipisteen toimintaan, ja osallistuvat aktiivisesti eri toimintamuotoihin. Kävimme itse kertomassa ryhmästä lyhyesti yhden vertaistoimintakerran alussa, lisäksi asiakastyötä tekevät sosiaalihoajaajat kertoivat ryhmästä etukäteen asiakkaille. Niille asiakkaille, jotka olivat ilmaisseet kiinnostuksensa ryhmään, lähetettiin muistutustekstiviesti ennen ryhmän alkua.

4.3.3 Taustaa aineiston keräämiselle

Alkaessamme suunnittelemaan aineistonkeruutapoja, nousi kysymys: Miten selvittää marginaaliryhmässä elävien ihmisten kokemuksia toimintaterapeuttisesta matalan kynnyksen ryhmästä seuraavien pohjatietojen perusteella?

Pro-tukipisteen asiakkaat vaikuttavat omien aikaisempien havaintojemme perusteella sekä henkilökunnan kanssa käytyjen keskustelujen perusteella suhtautuvan pääsääntöisesti kiittäen kaikkeen järjestön asiakastyössä tarjottuun toimintaan. Havainnoidesamme asiakkaiden toimintaa eri tilanteissa olemme tulkinneet, että asiakkaat eivät haluaisi vaikuttaa epäkiitollisilta esimerkiksi kritisoimalla heille tarjottuja palveluita. Joskus kritiikki on ollut luettavissa asiakkaiden toiminnasta: esimerkiksi samalla kun kehutaan ruokaa hyväksi, haetaan lisää mausteita keittiöstä tai kiitellään ryhmän ohjaajia ja sisältöä, mutta ei osallistuta enää uudelleen samaan ryhmään.

Olemme myös olleet paikalla tilanteissa, joissa asiakkailta on kerätty mielipiteitä kirjallisesti kyselykaavakkeella toiminnan päätteeksi. Tämä ei ole osoittautunut mielestämme kovin toimivaksi tai luotettavaksi menetelmäksi. Monet asiakkaista eivät ole tottuneet arvioimaan omaa tai muiden toimintaa, tai antamaan palautetta kirjallisesti.

Oman kokemuksemme mukaan ainoa negatiiviseen palautteeseen viittaava kommentti ohjaamassamme draamaryhmässä on ollut ”olen väsynyt”, silloin, kun joku ryhmäläinen ei ole halunnut osallistua johonkin toimintaan. Myönteisenä kommenttina olemme saaneet kokemuksen rentoutumisesta. Siksi käytimme muun muassa näitä kommentteja pohjana alkaessamme tehdä kyselylomaketta Kuva- ja Tarina - ryhmää varten. Pidimme

tärkeänä käyttää sellaisia mittareita, joilla saamme mahdollisimman totuudenmukaista tietoa asiakkaiden mielipiteistä. Tavoitteenamme oli kokeilla palautteenantotapaa, jossa ei tarvitse kirjoittaa ja joka poikkeaa perinteisestä kyselykaavakemallista, jolloin kyselyn epävirallinen muoto laskee kynnyistä vastaamiseen.

Haastattelemisen sijasta päädyimme kysymyskaavakkeeseen muun muassa siitä syystä, että kyselyyn vastaaminen voidaan suorittaa ryhmätoimintona. Haastatteluun olisi tarvittu monta erikielistä tulkkia ja tämä ei olisi onnistunut ryhmätilanteessa helposti, vaan olisi hajottanut ryhmätilannetta ja vienyt suhteettoman paljon aikaa itse toiminnalta, joka oli pääasia.

5 Ryhmäkertojen toteutus

5.1 Aineiston kerääminen

Tässä työssä käytimme aineiston keräämiseen osallistuvaa havainnointia ja osallistujille tekemäämme kyselylomaketta. Osallistuva havainnointi tarkoittaa sitä, että tutkija osallistuu tutkimuskohteensa toimintaan tutkimuskohteen ehdoilla ja yhdessä sen jäsenten kanssa ennalta sovitun ajanjakson. Osallistuva havainnointi tapahtuu useimmiten ennalta valitusta teoreettisesta viitekehuksesta käsin. Kohdistettu havainnointi puolestaan tarkoittaa sitä, että havainnoitsija osallistuu tutkimuskohteensa arkielämään, mutta havainnointia tehdään ainoastaan rajattuihin kohteisiin. Havainnointi kohdistetaan tällöin tiettyihin tapahtumiin, tilanteisiin tai asioihin tutkimuskohteessa. Kohdistetun havainnoinnin avulla voidaan tehostaa osallistuvaa havainnointia. Tämä on kuitenkin mahdollista vasta sen jälkeen, kun tutkimusongelma on täsmentynyt ja tutkijalla on jonkinlainen kokonaiskäsitelmä tutkimuskohteesta. Osallistuva havainnointi edellyttää, että tutkija pääsee sisään tutkittavaan yhteisöön. Osallistuminen tutkimuskohteen jäsenten elämään puolestaan edellyttää sitä, että tutkijan ja tutkittavan välillä on merkittäviä sosiaalisia suhteita. (Vilka 2007: 44-45.)

Lähtökohtamme osallistuvalla havainnoinnilla oli mahdollista, koska olimme olleet mukana Pro-tukipisteen toiminnassa puolen vuoden ajan, ennen opinnäytetyön toteutuksen aloittamista. Teoreettisena viitekehyyksenä havainnoinnissa meitä ohjasi Toini Haran terapeutin yhteistoiminnan teoria, jonka avulla kohdistimme havainnoinnin vastavuoroisen suhteen rakentumiseen ja mielekkääseen yhteistoimintaa ryhmässä. Keski-tyimme diadisen suhteen, jaetun tarkkaavaisuuden, sekä dialogisen vastavuoroisuuden syntyminen havainnointiin.

Tämän lisäksi havainnoimme tarkoituksellisesti omaa toimintaamme, jota kutsumme tässä työssä ammatilliseksi reflektoinniksi. Näiden kahden osa-alueen lisäksi havainnoimme yleistä kommunikaatiota, kehonkieltä, sekä sanatonta viestintää, jotka tuottivat meille tietoa osallistujien mielenkiinnon kohteista, rentoutumisesta, uppoutumisesta ja rooleista sekä tehtävästä ryhmässä. Jokaisen ryhmäkerran jälkeen kirjoitimme välittömästi havainnot ja kyselyn tulokset ylös kenttäpäiväkirjaan.

Pro-tukipisteellä viettämämme ajan kuluessa olimme oppineet, että kirjallinen materiaali tulee olla todella selkeää ja kuvien käyttö on hyvä lisä tehostamaan sisältöä.

Päädyimme tekemään asiakkaiden mielipiteiden kokoamiseksi oman kyselyn, joka toteutettaisiin jokaisen ryhmäkerran päätteeksi. Se sisälsi yhdeksän erilaista vastausvaihtoehtoa kysymykseen: Mikä ryhmässä oli hyvää?

Jokainen väittämä oli tulostettu omalle A4-paperiarkille, ja nämä paperit kiinnitettiin ryhmäkerran lopuksi seinälle. Osallistujat saivat jokainen kolme eri pistemäärällä varustettua kuvamerkkiä, joista ensimmäisen (3 pistettä) merkin kiinnittivät sen vaihtoehdon kohdalla, mikä heidän mielestään oli parasta kerrassa. Tämän jälkeen he kiinnittivät mielestään toiseksi parhaan vaihtoehdon kohdalle seuraavan merkin (2 pistettä), ja viimeisen merkin kolmanneksi parhaan vaihtoehdon kohdalle (1 piste).

Vaihtoehtoina kyselyssä olivat seuraavat väittämät: ”ihmiset ryhmässä”, ”suomen kielen harjoittelu”, ”tulin vaikka se oli vaikeaa”, ”olin ryhmässä rentoutunut”, ”luovuus”, ”tekeminen”, ”opin uutta”, ”olin ryhmässä väsynyt” sekä ”jokin muu asia”.

Jokaisen kerran päätteeksi laskimme pisteet yhteen ja merkitsimme ne taulukkoon (liite 1). Pystyimme näin toteamaan, miten pisteet jakautuivat eri vaihtoehtojen välille ja mitkä muodostuivat tärkeimmiksi kullakin kerralla. Kaikkien ryhmäkertojen jälkeen pystyimme vertailemaan kunkin ryhmäkerran saamia pisteitä keskenään ja tekemään niistä suuntaa-antavan yhteenvedon.

tässä kerrassa. Ryhmäkerran päätyttyä kirjasimme havaintomme ja asiakkaiden palautteen välittömästi ylös ja järjestelimme tilan alkuperäiseen järjestykseen takaisin.

5.3 Ensimmäinen ryhmäkerta: ihmishahmo kollaasitekniikalla

Ensimmäisen kerran toimintoina olivat ihmishahmon askartelu kollaasitekniikalla, hahmosta kertominen, kuvallisen tarinan tai tilanteen luominen paperille liimatun hahmon ympärille maalaten, tekstin lisääminen tarinaan puhekuplien muodossa sekä palautteen antaminen ryhmässä olosta.

Ryhmään saapui yhteensä kolme osallistujaa. Osallistujat olivat kansalaisuudeltaan thaimaalaisia ja venäläisiä naisia, joukossa myös transsukupuolisia.

Suunnittelu ja tavoitteet

Hahmon askartelussa tavoitteena oli kuvallisen työskentelyn aloittaminen mahdollisimman vähäisin suorituspainein. Keinoiksi valitsimme puolivalmiiden materiaalien käytön, ja nopeasti valmista tulosta tuottavan kollaasitekniikan. Aloittamisen kynnystä madallettiin valmistelemalla materiaalia houkuttelevaksi ja työskentelyn rytmiä nopeuttavaksi. Leikkelimme ihmishahmoista osasia jo valmiiksi, sillä aikakauslehden selailu materiaalin etsimiseksi olisi voinut näkemyksemme mukaan olla ryhmästä etäännyttävää ja hitaudellaan työskentelyyn ryhtymisen rimaa nostavaa.

Hahmosta kertomisen tavoitteena oli mielikuvituksen käyttö, yhteyden vahvistaminen muihin ryhmäläisiin puhuen sekä kuvanteon tarinoivan luonteen esilletuominen.

Hahmoa ympäröivän tarinan/tilanteen maalaamisen tavoitteena oli maalaamisen koikeilu, jotta ohjaajat saavat tietoa jatkon suunnittelua varten, sekä värien käyttö ja mahdollinen yhteistyöskentely - kannustimme osallistujia yhdistämään hahmonsa yhteiselle maalaus pohjalle ja tuottamaan näin yhteistä tarinaa.

Toteutuminen

Yksi ryhmäläinen saapui tilaan itse, kaksi muuta noudettiin sovitus samasta korttelista Pro-tukipisteen päivystystilasta.

Ryhmäkerta aloitettiin työskentelyjärjestyksen esittelyllä. Sitten aloitettiin kollaasityöskentely: esiteltiin etukäteen valmistettu esimerkki siitä, miten hahmon voi rakentaa valmiista palasista. Ryhmäläiset leikkasivat ja liimasivat omat hahmot. Samalla he keskustelivat keskenään ja ohjaajien kanssa esimerkiksi ulkonäköön, meikkiin ja kampauksiin ja sukupuoleen liittyvistä asioista.

Jokainen ryhmäläinen esitteli hahmonsa muille kertomalla suomeksi. Kaksi ryhmäläistä loi hahmoilleen taustat samalle paperille ja yksi osallistuja loi omista hahmoistaan kuvasarjan/sarjakuvan. Taustat maalattiin paperille, ja hahmot liimattiin taustan päälle. Lopuksi ryhmäläiset antoivat palautetta ryhmässä olosta.

Vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja mielekäs toiminta yhdessä

Kolmesta osallistujasta kaksi oli työskennellyt yhteistyössä keskenään aikaisemmin draamaryhmässä, joten he olivat myös ohjaajille tuttuja. Kolmas jäsen ei ole aiemmin osallistunut draamaryhmään, joten hän oli ohjaajille tuttu ainoastaan satunnaisten kohtaamisten yhteydessä. Ensimmäisellä ryhmäkerralla vastavuoroisen suhteen rakentamisen yksinkertaisin muoto, eli diadinen yhteys oli havaittavissa mm. samassa tilassa toimimisessa, toisten huomioimisessa ja pienimuotoisessa toisten auttamisessa esimerkiksi suomen kielen tulkkauksessa toiselle kieltä vähemmän osaavalle jäsenelle. Tulkkaus helpotti kielellistä kommunikointia, mutta kommunikointia tapahtui myös eleiden ja ilmeiden välityksellä. Ryhmän ohjaajina osallistuimme varsinaiseen toimintavaiheeseen joka oli kollaasin tekeminen lehtikuvista, myös itse tekemällä, tämä oli tietoinen valinta jonka kautta olimme mukana toiminnassa ja ryhmän vuorovaikutuksen rakentumisessa toimijoina, emmekä niin selkeästi ohjaajina.

Jaettu tarkkaavaisuus syntyi heti ryhmän alussa, kun jäsenet alkoivat itsenäisesti yhteistyössä tutkimaan esillä olevia materiaaleja jo ennen varsinaisen toiminnan aloittamista. Olimme tarkoituksella laittaneet materiaalit valmiiksi esille, jotta ne houkuttaisivat tutki-
maan ja ideoimaan alusta asti. Kollaasin tekovaiheessa ryhmäläiset saivat ideoita toteutukseen toisiltaan ja muuttivat ja kehittivät omaa työskentelytapaansa katsomalla muiden tapaa työskennellä. Jaettu tarkkaavaisuus näkyi myös ryhmäläisten esitellessä vuorotellen tekemiään kollaasihahmoja muille. Yhden esitellessä omaa hahmoaan, muut kuuntelivat kiinnostuneena ja esittivät lisäkysymyksiä, sekä saattoivat jatkaa tarinaa omilla ehdotuksillaan.

Trialogisen vastavuoroisuuden syntyminen tapahtui asiakkaiden ja ohjaajien välillä helpommin, kuin asiakkaiden suhteessa toisiinsa. Kollaasitekniikka toimintana tarjosi mahdollisuuksia yhteisen työn tekemiseen yksilötyön lisänä. Kaksi asiakkaista päätti yhdistää omat kollaasihahmonsansa samaan taustaan, mutta yhteisten päätösten tekeminen mm. värivalinnoissa aiheutti erimielisyyksiä, jotka näkyivät siten, että molemmat asiakkaat tekivät ikään kuin omaa työtä, vaikka paperi jota he maalasivat, oli yhteinen.

Lopetusvaiheessa osa asiakkaista ei osallistunut siivoamiseen ja tavaroiden paikoilleen viemiseen, vaan jätti käyttämänsä tarvikkeet niille sijoilleen, esimerkiksi liimat ilman korkkeja ja roskat pöydälle.

Vaikutti että tässä kohdassa vastavuoroisuus oli näennäistä ja ohjaajat nousivat enemmän työntekijän rooliin tasavertaisista toimijoista. Palasimme enemmän perinteiseen subjekti-objekti asetelmaan.

Ensimmäisenä vuorovaikutukseen liittyvänä haasteena koimme sen, että muutama osallistuja vaikutti tulleen ryhmään enemmän tullakseen palveluiksi, ikään kuin ”valmiin pöydän ääreen” kuin osallistumaan tasavertaisina aikuisina toimijoina ryhmän luontiin ja ylläpitoon. Joillakin asiakkaista havaitsimme mielestämme toiminnanohjauksen haasteita. Ne näkyivät esimerkiksi vaikeutena aloittaa työskentely, sekä vaikeutena työskennellä ohjeiden ja mallin mukaan (ohjeet näytettiin konkreettisesti tekemällä ja selittäen) ja vaikeutena siirtyä verbaalisesta tekemisestä (eli ohjeista neuvottelusta) käsillä työskentelyyn. Ohjauksesta teki haasteellista yhteisen kielen puuttuminen, käytimme ohjauksessa suomea, venäjää ja englantia, sekä piirtämistä ja konkreettista mallin näyttämistä.

Mielekäs toiminta yhdessä ja terapeuttisuus näkyivät eri tavoin eri ryhmäläisten kohdalla. Esimerkiksi henkilö, joka oli aiemmin sanonut, ettei osaa piirtää tai askarrella, toimi ryhmässä oma-aloitteisesti ja varmassa työskentelyrytmissä. Koko ryhmä uppoutui kollaasin askartelemiseen niin tiiviisti, että päätimme käyttää siihen sen ajan mitä toiminta vaati ja jättää seuraavan toiminnan pois. Ryhmä hiljentyi työskentelyyn ja maalaaminen vaikutti niin mielekkäältä, että päätimme jatkaa maalaamisen parissa myös seuraavalla kerralla. Toimintaan täytyy varata tarpeeksi aikaa, jotta terapeuttisen vaikutuksen käynnistymiselle on mahdollisuus.

Kuvio 2. Kahden asiakkaan yhteinen kollaasityö.

Ammatillinen reflektointi

Olimme valmistautuneet ensimmäiseen kertaan hyvin ja odotimme ennakkotietojen perusteella suurempaa osallistujamäärää. Oma pettymys siitä, että osallistujia olikin ainoastaan kolme, täytyi ylittää nopeasti ja samalla miettiä täytyykö toimintaa jotenkin muuttaa suunnitellusta. Myöhemmin selvisi, että asiakkaat eivät olleet saaneet muistutusviestiä ryhmästä työntekijältä. Uusi tila, aika ja toimintamuoto vaikuttivat yllättävän paljon siihen, että vaikka ihmiset olivatkin jo tuttuja, heidän reagointinsa ja toiminnan käynnistäminen tuntuivat lähtevän ikään kuin alusta.

Olimme rakentaneet ryhmäkerran kulun valmiiksi seinälle strukturoidusti, tämä tuntui hämmentävän osallistujia ja myöhemmin tajusimme että missään aikaisemmassa ryhmässä emme ole itse käyttäneet vastaavaa tapaa tai nähneet muiden työntekijöiden käyttävän sellaista. Näin oma ajatuksemme selkeydestä aiheuttikin hämmennystä.

Huomasimme myös että olimme rakentaneet aikataulusta liian tiukan, minkä vuoksi jätimme yhden toimintamuodon toteutuksesta pois. Olimme kuitenkin merkinneet sen seinälle rakennettuun strukturiin, mikä olisi voinut aiheuttaa turhaa hämmennystä. Tämä olisi voitu välttää kokoamalla strukturia sitä mukaa, kun etenimme toiminnassa.

Kuvio 3. Kollaasi.

Osallistujien palaute

Ryhmäkerran lopussa selitimme ryhmäläisille, miten palautteen antaminen kyselyyn tapahtuu. Käytimme suomea, englantia ja venäjää, minkä lisäksi näytimme esimerkin avulla konkreettisesti mallia. Eniten pisteitä keräsivät väittämät *luovuus*, *tekeminen* ja *opin uutta*. Se, kuinka hyvin ryhmäläiset lopulta ymmärsivät kyselyn tarkoituksen ja toimintaperiaatteen, selviää lopulta vasta useamman palautteenantokerran jälkeen.

5.4 Toinen ryhmäkerta: sokerimaalaus

Toisella kerralla ryhmään saapui yksi osallistuja. Tästä johtuen muutimme suunnitelmaa, joka oli tehty suurempaa ryhmää varten. Kyseinen henkilö oli edellisellä kerralla osoittanut kiinnostusta maalaamiseen, joten valitsimme toiminnaksi sokerimaalauksen.

Suunnittelu ja tavoitteet

Tavoitteena tällä kerralla jatkaa maalaustyöskentelyn parissa ensimmäisen kerran kokemuksen perusteella. Lisäksi tavoitteena oli terapeuttilaisen tilan mahdollistamiseksi esitellä osallistujille mahdollisuus työskennellä myös hiljaisesti, ilman sosiaalista painetta suomen puhumisesta. Vieraan kielen puhuminen vie paljon energiaa ja jos se tuntuu rasakalle, asiakas voi keskittyä kokonaisvaltaisemmin maalaamiseen, kun hän tietää että hiljainen työskentely on myös mahdollista.

Sokerimaalaus tekniikkana on helposti lähestyttävä ja suorituspainetta poistava. Paperi kastellaan vedellä, johon on sekoitettu sokeria. Sokerivesipohjalle maalattaessa maalattu jälki hajoaa ennakoimattoman kidemäisesti ja värit leviävät hallitsemattomasti. Työskentely ja jälki eivät ole tekijän mitattavissa tai kontrolloitavissa "osaan - en osaa"-akselilla. Jälki yllättää usein kauneudellaan.

Toteutuminen

Ryhmäkerta alkoi sillä, että keskustelimme osallistujan kanssa mahdollisuudesta työskennellä halutessaan myös hiljaa, puhumatta. Apuna käytimme piirtämällä tehtyä kuvaa aivoista ja kerroimme muutamien sanojen, mikä aivopuolisko osallistuu mihinkin työskentelyyn. Kerrottiin, että verbaalinen toiminta on aivoissa eri puolella kuin kuvallinen, ja että siksi kuvallisesti työskennellessä voi olla rentouttavaa olla hiljaa.

Esimerkkiä näyttämällä toiminta saatiin alkuun: maalauspaperit teipattiin paikalleen, pohjustettiin sokerivedellä ja tämän jälkeen maalasimme kaikki kolme yhdessä. Osallistuja sai kaksi maalausta valmiiksi. Ryhmäkerran lopuksi sovittiin, että ensi kerralla jatketaan maalaamista.

Vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja mielekäs toiminta yhdessä

Osallistuimme tälläkin kerralla itse toimintaan ja se osoittautui paitsi hyväksi, myös välttämättömäksi tavaksi työskennellä, kun varsinaisia ryhmäläisiä oli ainoastaan yksi.

Vastavuoroisen suhteen rakentuminen tapahtui luontevasti ja ohjaajien osallistuminen ikään kuin korvasi varsinaisen ryhmän puuttumisen ja yhteisen tekemisen tila löytyi luontevasti. Maalaustyöskentely tapahtui luontevassa hiljaisuudessa, välillä puhellen.

Trialoginen vastavuoroisuus näkyi siten, että kaikki maalasivat omia kuviaan omalla tyyliinsä, mutta ottivat oppia muilta ja kokeilivat toisten käyttämiä tekniikoita soveltaen omaan tyyliinsä. Maalauksen tekeminen samalla tekniikalla loi yhteisen vuorovaikutuksen tilan, jota kaikki toteuttivat tasavertaisina ilman ohjaaja-asiakas- rooleja hiljaisuudessa kommunikoiden katseilla ja eleillä.

Mielekäs toiminta yhdessä ja terapeutisuus tuntui syntyvän hiljaisissa yhdessä työskentelyn hetkissä, jolloin oli mahdollisuus uppoutua maalaamiseen rauhassa.

Ammatillinen reflektointi

Toisen kerran osallistujamäärä aiheutti aluksi pettymyksen ja kiivaan miettimisen, onko jokin mennyt pieleen. Lisäksi mietimme tunteeko tämä ainoa ryhmäläinen itsensä nyt vaivaantuneeksi ja miten muutamme ohjelmaa lennossa.

Kuitenkin tästä kerrasta jäi onnistunut olo alun pelonsekaisista tunnelmista huolimatta. Syntyi myös oivallus siitä, että kaksi ohjaajaa (terapeuttia) pystyy tällaisessa tilanteessa ikään kuin korvaamaan ryhmän ja kerta voi silti onnistua.

Huomasimme, että omien pettymyksen tunteiden sietäminen ja toiminnan soveltaminen eivät välttämättä näyttäydy asiakkaalle tai itse ryhmäkerran kulussa, ne ovat tuntemuksia, jotka kumpuavat omista tavoitteista, ja voi toivoa etteivät ne välttämättä vaikuta asiakkaan kokemukseen.

Tunsimme molemmat, että tällä kerralla kun ryhmäläisiä oli ainoastaan yksi, uppouduimme toimintaan ja saavutimme mahdollisesti kaikki kolme yhteisen kokemuksen flow-tilasta.

Osallistujan palaute

Emme pyytäneet asiakasta käyttämään mielipidekyselyä kerran lopuksi, koska se olisi tuntunut epäluonnolliselta ja muuttanut onnistuneen yhteisen kokemuksen takaisin ohjaaja-oppilas-asetelmaan. Sen sijaan osallistuja kommentoi vapaasti tuntemuksiaan toiminnasta. Hän halusi myös kopioida piirtämämme kuvan aivoista ja niiden toiminnasta itselleen.

Osallistuja tuntui nauttivan maalaamisesta ja vaikutti positiivisesti yllättyneeltä maalauksistaan, ja sanoi töitään kauniiksi. Hän myös kysyi mistä voi hankkia materiaaleja, että voisi jatkaa työskentelyä kotona.

Kuvio 4. Sokerivesimaalaus peiteväreillä ja vesiväreillä.

5.5 Kolmas ryhmäkerta: sokerivesimaalaus

Kolmannella kerralla ryhmään saapui kolme thai- taustaista naista, joista kukaan ei ollut vielä osallistunut ryhmään aiemmilla kerroilla. He olivat keskenään tuttuja ja osallistuneet draamaryhmään syksyn ja kevään aikana. Kaikkien ryhmäläisten suomen kielen taito on heikko, mutta he kommunikoiivat silti rohkeasti ja käyttivät tarvittaessa englantia.

Suunnittelu ja tavoitteet

Kolmannen ryhmäkerran suunnitteluvaiheessa epävarmuus osallistujien saapumisesta rajoitti suunnittelun tarkkuutta. Tavoitteena oli jatkaa sokerimaalaustekniikkaa, koska se osoittautui edellisellä kerralla toimivaksi ja kiinnostavaksi.

Toteutuminen

Osallistujat suhtautuivat sokerimaalaustekniikkaan kiinnostuneesti. Esimerkin avulla näytimme heille työvaiheet ja he alkoivat itsenäisesti toisiaan neuvoen työhön. Ryhmäläisten aloitteesta tällä kerralla harjoiteltiin suomen kieltä toistelemalla ääneen työskentelyyn liittyviä sanoja kuten: sakset, maalata, sivellin jne. Jokainen osallistuja sai valmiiksi 1-5 maalausta.

Vastavuoroisen suhteen rakentuminen

Asiakkaat halusivat harjoitella jonkin verran suomea ryhmäkerran aikana ja opettivat joitakin sanoja ohjaajille myös omalla äidinkielellään. Trialoginen vastavuoroisuus näyttäytyi samantapaisesti, kuin edellisellä kerralla, vaikka kukaan osallistujista ei ollut aikaisemmin tässä ryhmässä ollut. Se näyttäytyi myös siten, että ryhmä yhdessä muokkasi tekemäämme suunnitelmaa tuomalla siihen kielenharjoittelusta.

Ryhmäläiset aloittivat maalaamisen rohkeasti omilla tyyleillään ja ottivat vaikutteita myös muiden tekniikoista. Vuorovaikutukseen käytettiin katsekontaktia, yksittäisiä sanoja, näyttämistä ja eleitä. Ohjaajat osallistuivat tekemiseen yhdessä ryhmäläisten kanssa ja kokeilivat myös asiakkaiden käyttämiä tekniikoita. Tällöin syntyi myös liikevuorovaikutusta ilman sanoja. Ryhmäläiset tekivät omia ratkaisuja ja värivalintoja toimien silti yhteistyössä keskenään ja ohjaajien kanssa. Lopetusvaihe hoidettiin yhteistyössä ja kaikki osallistuivat siivoukseen ja palautteen antamiseen. Tällä ryhmäkerralla tuli tunne aikuisten ihmisten tasa-arvoisesta ryhmätoiminnasta.

Ammatillinen reflektointi

Kolmannen kerran osallistujat toivat mukanaan toiveen suomen kielen harjoittelusta ryhmässä. Tästä huomasimme, kuinka paljon osallistujat vaikuttavat kertojen sisältöön. Ryhmäkerrat voivat olla keskenään hyvinkin erilaisia, riippuen osallistuvista henkilöistä, vaikka toiminta olisi aivan sama.

Matalan kynnyksen toiminnassa asiakkaat esittävät harvoin kritiikkiä. Oman kokemuksemme ja havainnointimme perusteella asiakkaiden toiveet ja palaute ovat luettavissa pikemminkin heidän toiminnastaan, kuin sanoistaan. Tämän vuoksi olemme olleet erityisen ilahtuneita silloin, kun ryhmän osallistujat lähtevät viemään toimintaa haluamaansa suuntaan.

Ryhmäläisten keskinäinen roolijako vaikuttaa myös koko ryhmäkertaan. Yksi heistä on ollut huomattavasti kahta muuta pidempään sekä Suomessa, Pro-tukipisteen asiakkaana, että meidän ohjaamassamme ryhmässä. Hän toi mukanaan kaksi muuta osallistujaa ryhmään. Vaikka ohjaajina tunsimmekin tarvetta ryhmäläisten tasa-arvoiseen kohtaamiseen, huomasimme tämän heidän omasta yhteisöstään nousevan "varajohtajan" olemassaolosta olevan ryhmäläisille myös etua: hän ikään kuin tulkkasi antamamme ohjeet niin verbaalisesti thain kielelle kuin oman esimerkkinsä voimalla toiminnaksi. Tämän jälkeen muut ryhmäläiset tekivät maalatessa kuitenkin omia, rohkeitakin ratkaisuja, mistä päätelimme että varajohtajan esimerkki jäi nimenomaan esimerkiksi.

Huomasimme myös, että yhtäjaksoisen työskentelyn keston täytyy olla riittävän pitkä, jotta osallistujat saavat aikaa asettua tilaan ja rauhoittua työn ääreen. Miellyttävään, flown kaltaiseen tilaan pääsee vasta kun on ylittänyt ensimmäisen impulssin, joka kehoittaa lopettamaan sanomalla: tein jo, nyt menee pieleen, rasittaa jne. Kun osallistuja pääsee tästä tunteesta yli, hän pystyy aloittamaan varsinaisen työskentelyn, joka tuottaa mielihyvää.

Osallistujien palaute

Kukaan ryhmäläisistä ei ollut paikalla ensimmäisellä ryhmäkerralla, joten selitimme kyselyyn vastaamisen uudelleen käyttäen suomea, englantia ja näyttämällä esimerkkiä.

Ryhmäläiset keskustelivat vaihtoehtoista keskenään ennen pisteiden antamista. Se ei kuitenkaan vaikuttanut olevan heistä vaikeaa, vaan he ennemminkin neuvottelivat ja keskittyivät vaihtoehtojen tarkasteluun. Eniten pisteitä saivat väittämät *tulin vaikka se oli vaikeaa, ihmiset ryhmässä, olin ryhmässä rentoutunut sekä suomen kieli.*

5.6 Neljäs ryhmäkerta: sokerimaalaus

Viimeisellä ryhmäkerralla ryhmässä oli kolme osallistujaa, jotka ovat tottuneet toimimaan yhdessä keskenään ja ohjaajien kanssa. Kaikki olivat osallistuneet ryhmään ainakin kerran aikaisemmin. Ryhmäläiset saapuivat paikalle etuajassa.

Suunnittelu ja tavoitteet

Viimeisen ryhmäkerran tavoitteena oli jatkaa jo tutuksi tullutta sokerimaalaustekniikkaa ja saada aikaan onnistunut lopetuskerta. Lisäksi tavoitteena oli kertoa ryhmäläisille ajatus mahdollisesta pienimuotoisesta töiden esille laitosta. Olimme varanneet materiaaliksi myös thain-, venäjän- ja englanninkielisiä runokirjoja, jos työskentelyyn haluttaisi lisätä seuraavana elementtinä tekstiä.

Toteutuminen

Ensin ehdotimme ryhmäläisille ajatuksemme koota ryhmässä maalatuista teoksista pieni näyttely. Tämä tuntui olevan heistä hyvä idea: jokainen paikalla ollut antoi luvan omien töidensä esille laittoon. Varmistimme, että kaikki jotka olivat tehneet sokerimaalauksia myös muilla ryhmäkerroilla, olivat antaneet luvan niiden esille laittamiseen. Lisäksi ryhmäläiset ideoivat töiden myyntiä jotta saataisiin varoja taidetarvikkeiden hankintaan, sekä työpajan pitämistä lapsille ja perheille pientä korvausta vastaa, samalla varainkeruujatoksella.

Varsinaisena toimintana maalattiin sokerivesipohjille. Tällä kertaa tekniikka oli jo kaikille tuttu, joten ryhmäläiset toimivat itsenäisesti ja tekivät haluamiansa muutoksia, kuten leikkasivat paperinsa haluamaansa kokoon ja muotoon hieman eri tavalla kuin aiemmin jne.

Kuvio 5. Sokerivesimaalaus musteilla.

Vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja mielekäs toiminta yhdessä

Vuorovaikutus tapahtui samaan tapaan edellisen kerran kanssa. Ohjaajat toimivat vielä enemmän yhdessä ryhmäläisten kanssa, kuin aikaisemmin. Tämä näkyi mm. vastavuoroisuutena tarjoilujen kanssa: aikaisemmin ohjaajat olivat hoitaneet kahvilleivät, tällä kertaa ryhmäläiset olivat tuoneet suklaata.

Vuorovaikutuksessa oli huumoria ja ryhmäläiset vitsailivat, että ohjaajat voivat kääntää runoja heidän äidinkieleltään suomeksi. Ryhmäläiset antoivat palautetta maalauksessa käytettävän sokeriveden sekoitussuhteesta, joka oli heidän mielestään huonompi kuin viimeksi. Tämä oli myönteistä sen vuoksi, että yleensä ryhmäläiset eivät anna pienintäkään negatiivista palautetta, edes parannusehdotuksen muodossa, mistään toiminnasta. Uskallus sanoa myös kielteisiä mielipiteitä kertoo luottamuksellisemman vastavuoroisen suhteen saavuttamisesta.

Ryhmäläiset myös innostuivat ajatuksesta pitää taidenäyttely maalauksistaan ja alkoivat ideoimaan miten maalauksia voisi myydä ryhmän hyväksi. Rahoilla voitaisiin ostaa materiaaleja ryhmään. Lisäksi tuli ideoita työpajan pitämisestä lapsille, jossa ryhmäläiset voisivat opettaa käytettyä tekniikkaa lapsille.

Ryhmäläiset kiinnostuivat paikalle tuoduista kirjoista ja lainasivat niitä itselleen. Puhuttiin mahdollisuudesta käyttää maalausten rinnalla kirjoitettua tekstiä ja mahdollisuudesta kirjoittaa tekstit kielellä, jota suomalaiset eivät ymmärrä. Ryhmäläiset jäivät miettimään tekstien yhdistämistä näyttelyvaiheessa.

Yhteinen kohde, tässä tapauksessa maalaukset ja mahdollinen näyttely tuntui toimivan ryhmäläisten ja ohjaajien yhteyttä vahvistavana tekijänä. Tämä tarjoaa Harran (2014) mallin mukaan toimijoille ajatusten ja ideoiden yhteisöllisen kehittämisareenan, joka tukee oppimista ja uusien asioiden omaksumista. Trialogisessa vastavuoroisuussuhteessa asiakas ei ole terapeutin toimienpiteiden kohde, vaan yhteistyökumppani ja tämä vaihe vaikutti toteutuvan tällä viimeisellä kerralla.

Ammatillinen reflektointi

Viimeisellä kerralla oma epävarmuus osallistujamäärästä olikin vaihtunut ilahtuneisuuteen, että paikalle saapui kolme ihmistä, jotka olivat kaikki olleet ryhmässä vähintään kaksi kertaa.

Onnistumisen tunne siitä, että ryhmäprosessi saatiin päätökseen ja ryhmäläiset vaikuttivat tyytyväisille ja suunnittelivat puheissaan tulevaa. Vaikeudet kielen ymmärryksen suhteen eivät tunnu enää niin suurille, koska kommunikaatiota tapahtuu niin paljon myös ilman kieltä. Yhteinen huumori ja innostus näyttelystä vaikuttivat omaan kokemukseen myönteisesti.

Osallistujien palaute

Kyselyyn vastaaminen sujui viimeisellä kerralla sujuvasti, koska kaikki olivat jo kerran aikaisemmin vastanneet siihen. Ryhmäläiset keskustelivat jälleen vaihtoehdoista keskenään ennen pisteiden antamista. He neuvottelivat yhdessä vaihtoehdoista, mutta jokainen antoi kuitenkin omat pisteensä itsenäisesti. Eniten pisteitä saivat vaihtoehdot *ihmiset ryhmässä, suomen kieli sekä olin ryhmässä rentoutunut*.

Kuvio 6. Kolmen ryhmäkerran sokerivesimaalukset.

5.7 Ryhmäkertojen jälkeen

Ryhmäkertojen jälkeen selvitimme eri mahdollisuuksia maalaustöiden esille laittoon. Pro-tukipisteen johtaja ja toiminnanjohtaja esittelivät töitä vierailijoille ja miettivät osaltaan sopivaa paikkaa töiden esille saamiseksi.

Ryhmäläiset saivat valita kaksi mielestään onnistuneinta maalaustaan, joista painatimme postikortteja. Jokainen sai omista töistään kortit. Maalaukset jäivät kesän ajaksi Pro-tukipisteen haltuun mahdollista näyttelyä odottamaan.

Ryhmäläisille korttien saaminen omista kuvista tuntui olevan merkityksellistä ja kaikki antoivat suostumuksensa maalausten julkiseen esittämiseen, myös Pro-tukipisteen nimissä.

6 Tulokset

Ryhmäkertojen toteutuksen jälkeen kokosimme havainnoimamme asiat kolmen aihealueen mukaan, jotka olivat vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja mielekäs toiminta yhdessä, osallistujien palaute sekä oma ammatillinen reflektointi.

6.1 Vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja mielekäs toiminta yhdessä

Kun vastavuoroinen vuorovaikutussuhde rakentuu sellaisten ihmisten välille, joilla ei ole yhteistä kieltä, korostuu luottamus ja molemminpuolinen hyvän tahtominen toiselle. Meille tulkin puuttuminen ryhmätilanteesta oli tietoinen valinta ja vahvasti kokemustamme siitä, että vastavuoroinen vuorovaikutussuhde on mahdollista rakentaa myös ilman yhteistä äidinkieltä, kaikki osallistujat puhuivat suomea edes hieman ja tarvittaessa auttoivat toisiaan tulkkauksessa. Tällöin painopiste on vahvasti molemminpuolisessa arvostuksessa ja hyvässä tahdossa, sekä vaatii ohjaajalta uskallusta antautua myös itse vaikutuksen ja havainnoinnin kohteeksi siitä huolimatta, että voi tulla tilanteita, joissa ei tule ymmärretyksi tai voi ns. nolata itsensä. Tämä menettelytapa riisuu tehokkaasti ammattilainen- autettava asetelmaa ja mahdollistaa tasa-arvoista kohtaamista, kun kaikki ovat samassa tilanteessa ilman yhteistä kieltä.

Diadisen yhteyden rakentumisessa korostuu vuorovaikutus molempiin suuntiin niin ryhmäläisten suhteessa ohjaajiin, kuin toisiinsa. Vaikka ryhmän kokoonpano muuttui joka kerralla, ryhmäläisillä oli halu työskennellä yhdessä toistensa, sekä ohjaajien kanssa. Tämä mahdollistaa jaetun tarkkaavaisuuden yhteisen tekemisen äärellä, jolloin myös valitun toiminnan merkitys korostuu. Toiminta voi osaltaan edesauttaa tai hidastaa jaetun tarkkaavaisuuden syntymistä ja tämän vuoksi toiminnan valinta ja mukauttaminen ryhmälle sopivaksi tekee toimintaterapeutin ohjaamasta ryhmästä erilaisen, verrattuna toisten ammattiryhmien ohjaamaan toiminnalliseen ryhmään.

Triologisessa vuorovaikutuksessa asiakas ei ole terapeutin toimenpiteiden kohde vaan yhteistyökumppani, joka osaltaan vaikuttaa toiminnan kehittymiseen. Vaikka ryhmäkertoja oli ainoastaan neljä, ryhmä alkoivat toimia itsenäisemmin kerta kerralta ja tehdä myös parannusehdotuksia, sekä suunnitelmia ryhmän tulevaisuuden mahdollistamiseksi. Tämä tapahtui siitä huolimatta, että ryhmän kokoonpano ei ollut joka kerralla sama.

Kuva- ja tarina -ryhmän toteuttamisessa asiakkaille ennalta tuttu toimintaympäristö tuki turvallisen ilmapiirin rakentumista ja mahdollisti näinkin lyhyen ryhmätoteutuksen käynnistämisen. Pro-tukipisteen hallintohenkilökunta suhtautui ryhmäläisiin jokaisella ryhmäkerralla arvostavasti ja huomioivasti, ja loi osaltaan turvallista ilmapiiriä asiakkaille vierämissä tiloissa työskentelyyn. Myös sillä, että ohjaajat olivat asiakkaille ennalta tuttuja, voidaan katsoa olevan vaikutusta luottamuksellisen ilmapiirin muodostumiseen. Tämä näkyi esimerkiksi yhteisenä huumorina, sekä draamaryhmässä syntyneiden työskentelytapojen, kuten suomen kielen harjoittelun tapojen tuomisena Kuva- ja Tarina -ryhmään ryhmäläisten aloitteesta.

Vaikka ryhmän matalan kynnyksen luonteesta johtuen jokainen ryhmäkerta osallistujineen oli erilainen, saavutettiin jokaisella ryhmäkerran sisällä hetkittäisiä terapeutin yhteistoiminnan kokemuksia, joiden aikana ryhmäläiset ja ohjaajat olivat uppoutuneet yhteisen tekemisen aikana flow- tilan kaltaiseen kokemukseen jota ulkopuoliset tekijät eivät tuntuneet juuri sillä hetkellä häiritsevän.

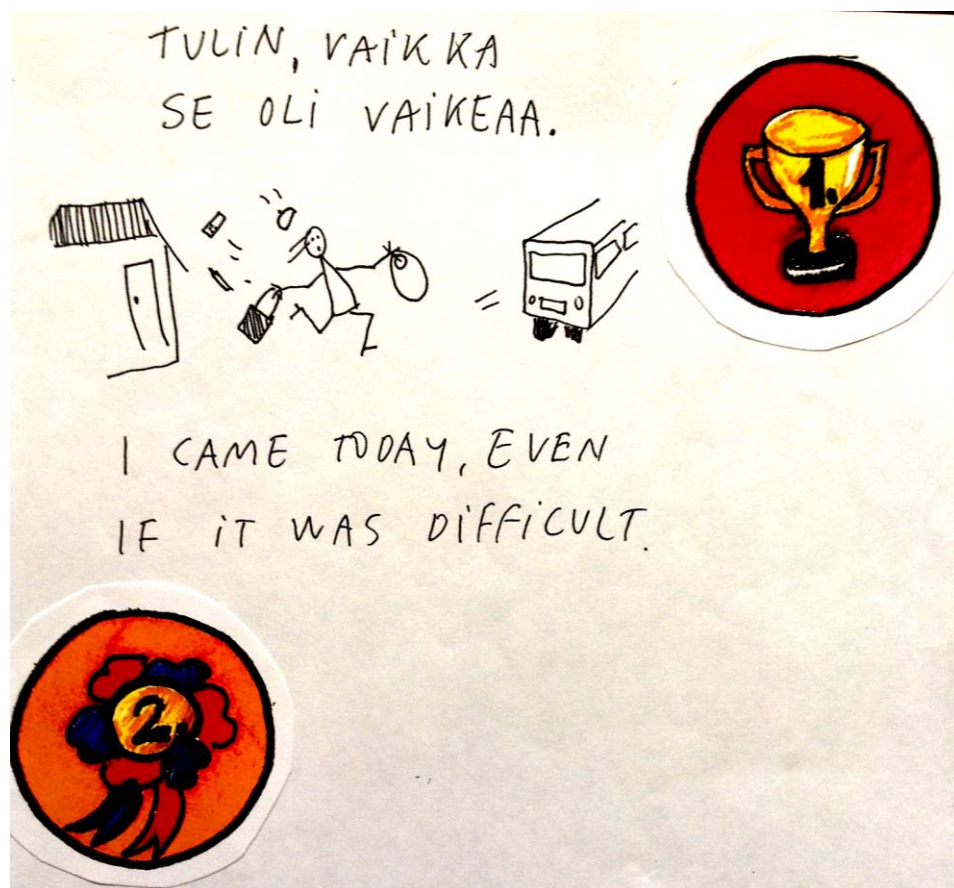
6.2 Osallistujien palaute

Kyselyyn vastaamiseen osallistuminen vaikutti pääsääntöisesti olevan ryhmäläisille helppoa. Se, kuinka hyvin he lopulta ymmärsivät kyselyyn vastaamisen tarkoituksen ja väittämien merkityksen, olisi tarvinnut tulkkausapua. Ryhmäläisille tehdyn kyselyn saamat pistemäärät kokosimme taulukkoon (liite1) jokaisen ryhmäkerran päätteeksi. Taulukosta voidaan nähdä myös yhteenlasketut pistemäärät kaikkien kertojen osalta.

Kysymyksen, ”Mikä ryhmässä oli hyvää” yhteenlaskettujen pisteiden mukaan eniten ääniä keräsi vaihtoehto ”ihmiset ryhmässä”. Seuraavaksi eniten ääniä saivat vaihtoehdot: ”Olin ryhmässä rentoutunut”, sekä ”suomen kielen harjoittelu”. Kolmannelle sijalle nousivat vaihtoehdot: ”Tulin vaikka se oli vaikeaa”, sekä ”Opin uutta”. Näiden lisäksi pisteitä saivat vaihtoehdot: Luovuus, tekeminen, sekä ”jokin muu asia”. Vaihtoehto ”Olin ryhmässä väsynyt” ei saanut yhtään pistettä miltään ryhmäkerralta.

Vaikka neljän ryhmäkerran pisteet on laskettu yhteen, ne eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään, sillä ryhmän kokoonpano ja osallistujien määrä vaihtelivat hieman jokaisella ryhmäkerralla. Tällöin kyselyn yhteenlaskettuja pisteitä voidaan pitää ainoastaan suuntaa-antavina.

Merkittävämpää, kuin kyselyn tuottamat pistemäärät, olivat havainnot joita teimme ryhmäkertojen aikana ryhmäläisten sanattomasta palautteesta, ilmeistä, eleistä ja toiminnasta. Vaikka kyselyn tuloksiin täytyy suhtautua varauksella edellä mainittujen epävarmuus-seikkojen takia, ne kuitenkin ovat samansuuntaisia tekemiemme havaintojen kanssa. Havaintojemme mukaan muiden kanssa toimiminen, rentouttava ilmapiiri ja mielekäs toiminta olivat seikkoja, jotka toistuivat jokaisella kerralla ja olivat havaittavissa ryhmäläisten toiminnassa ja suhtautumisessa toisiinsa ja ohjaajiin. Tämä näkyi muun muassa toisten huomioimisena, katsekontakteina, huumorina, läheisyyden ja etäisyyden säätelyssä, keskittymisessä, tekemisen ilossa ja paikalle saapumisena uudestaan. Nämä kaikki ovat palautetta, joka ei ole kertynyt sanallisessa muodossa, mutta on mahdollisesti juuri tästä syystä aidompaa palautetta. Puhutulla ja kirjoitetulla palautteella ei juurikaan ole merkitystä, mikäli toiminta ei ole yhteneväistä annetun palautteen kanssa.

Kuvio 7. Vastausvaihtoehto ja ryhmäläisten sille antamat pisteet.

6.3 Ammatillinen reflektointi

Ymmärsimme vasta melko loppuvaiheessa ryhmäprosessia kuinka monta työvaihetta tarvitaan ennen toiminnan kunnollista käynnistymistä tämän kaltaisessa matalan kynnyksen toimintamuodossa, vaikka tämä seikka oli tiedossa jo etukäteen. Kielivaikeudet, epäsäännöllinen elämänrytmi, aikataulujen hallinta ja uuden rutiinin omaksuminen vievät aikaa viikkoja, joten uuden toiminnan käynnistyminen vie aikaa ja vaatii paljon välillistä työtä itse ryhmäkertojen ulkopuolella. Tätä työtä ovat tehneet esimerkiksi Pro-tukipisteen työntekijät, jotka lähettävät muistutusviestejä ryhmistä asiakkaille ja mainostavat ryhmää muissa asiakastapaamisissa.

Toimintaterapeuttisen ryhmän toimintamuodon valinta ja mukauttaminen, sekä valmius muuttaa suunnitelmaa tilanteen niin vaatiessa, olivat seikkoja jotka korostuvat tämän ryhmän suunnittelussa ja toteutuksessa. Vastavuoroinen suhde vaatii terapeutilta itsensä likoon laittamista ja epämukavuusalueelle astumista ilman terapeutin roolin tarjoamaa turvaa, ilman vaikutetuksi tulemiselle altistumista vuorovaikutussuhde jää näennäiseksi ja rooleista ohjautuvaksi.

7 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä tietoa siitä, minkälainen matalan kynnyksen ryhmätoiminta tukisi Pro-tukipisteen perustyötä ja tarjoaisi asiakkaille mahdollisuuden luovan toiminnan toteuttamiseen osana vapaa-aikaa.

Tarkastelun kohteina olivat asiat, jotka tulee huomioida suunniteltaessa ja toteutettaessa matalan kynnyksen toimintaterapeuttista ryhmätoimintaa, sekä mitkä ovat mahdollistavia ja estäviä seikkoja tämän kaltaisen ryhmän toteutuksessa.

Kuva- ja Tarina -ryhmään osallistuneiden asiakkaiden palautteen perusteella voidaan sanoa, että merkityksellisintä ryhmätoiminnassa ovat muut ihmiset ryhmässä. Kokemus rentoutumisesta ryhmätoiminnan aikana, sekä uusien taitojen oppiminen korostuvat myös heidän palautteessaan. Omat havaintomme Kuva- ja Tarina -ryhmän merkittävistä tekijöistä ovat hyvin samansuuntaiset asiakkaiden kokemusten kanssa.

Vastavuoroinen kohtaaminen ihmisten kesken mahdollistaa turvallisen ilmapiirin, jossa voi saada kokemuksen rentoutumisesta ja oppia uutta, sekä saada omat luovat kykynsä käyttöön. Tämä edellyttää ennen kaikkea hyvää perustyötä, jota Pro-tukipiste on tehnyt 25 vuotta. Luottamuksen saavuttaminen ja turvallisen ilmapiirin rakentaminen marginalisoidun ihmisryhmän parissa muodostaa peruskiven, joka on edellytys sille, että tämän kaltaisia uusia työmenetelmiä pystytään onnistuneesti kokeilemaan. Kun asiakkaat voivat luottaa siihen, että he saavat apua ensisijaisiin asioihin, kuten terveyden- ja sosiaalihuoltoon, sekä tasavertaiseen kohteluun, on mahdollista laajentaa toiminnallisen oikeudenmukaisuuden ulottumista myös asiakkaiden vapaa-aikaan ja sen merkitykseen hyvinvoinnissa.

Toimintaterapian viitekehyksestä toteutettu työskentely oli uutta Pro-tukipisteen toiminnassa. Toimintaterapeuttisen näkökulman voidaan katsoa tuovan lisäarvoa Pro-tukipisteen työmuotoihin nimenomaan toiminnan hyödyntämisen näkökulmasta. Tähän liittyviä osa-alueita ovat muun muassa toiminnan suunnittelu, valinta, mukauttaminen ja soveltaminen, sekä kehittäminen asiakkaiden haluamaan suuntaan.

Ryhmän ohjaajan tehtävään sisältyy useita toimintoja, jotka vaikuttavat ryhmäkerran onnistumiseen. Näitä ovat muun muassa toiminnan suunnittelu ja sen rakenteiden organisointi, ryhmän tarpeiden huomaaminen ja tarvittavan tuen antaminen, tarvittavien väli-

neiden ja materiaalien hankinta, toimintamuodon opettaminen, kommunikaation ja vuorovaikutuksen mahdollistaminen, ryhmäläisten kannustaminen itseilmaisuuksiin, motivointi sekä ryhmähengen ja ryhmän kiinteyden edesauttaminen. (Hautala ym. 2011:187-188)

Toimintaterapeutiksi suunnitellun ryhmätoiminnan lisäksi myös toiminnallisen oikeudenmukaisuuden käsite sopii täydentämään Pro-tukipisteen olemassa olevia ja pitkälle vietyjä arvoja oikeudenmukaisuudesta ja ihmisarvosta marginaalissa elävien ihmisten perusoikeuksina.

Ihmisen oman toimijuuden, sekä yhteistoimijuuden löytyminen ja vahvistuminen ovat mahdollisia taiteellisten ja toiminnallisten menetelmien kautta, kuitenkin niin, että asiakas ei ole toimenpiteiden kohde, vaan aktiivinen toimija. Tällöin ei voida lähteä työskentelemään menetelmä edellä, vaan työskentelyn onnistuminen vaatii asiakaskunnan tuntemista, herkkää kuuntelua ja valmiutta muuttaa suunnitelmia kesken prosessin.

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi onnistunut terapeutin työskentely vaatii työntekijältä aitoa läsnäoloa ja oman persoonan käyttämistä yhtenä työvälineenä. Lindqvist (1990) määrittää auttamistyöntekijän ammatti-identiteetiksi sosiaalisen sitoutumisen siihen, että hän on valmis toimimaan selviytymisresurssina asiakkaan ongelmatilanteissa. Tämä edellyttää asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaista hahmottamista ja toimimista vaihtelevissa avustavissa rooleissa. Hän ei kuitenkaan allekirjoita sitä, että työssä tarvittavaa todellista empatiaa voitaisiin tuottaa pelkästään ammatillisuudesta käsin, ainoastaan jäljitellä sitä näennäisesti. Auttamistyö ilman empatiaa on tuomittu epäonnistumaan, koska empatian puuttuessa persoonatasoinen jakaminen asiakassuhteessa estyy. Tällöin asioita voidaan hallita ulkoisesti, mutta todellista kohtaamista ei pääse tapahtumaan. (Lindqvist 1990: 73-76.)

Sen sijaan persoonan käyttäminen terapiatyössä tekee mahdolliseksi monia tärkeitä asioita. Se tuottaa asiakassuhteeseen tilaa herkkyydelle, intuitiivisuudelle ja spontaanuudelle. Tällöin roolit eivät lukkiudu ja jakaudu kaavamaisesti, jonka lisäksi myös vallankäytön ongelma helpottuu, koska suhde on vastavuoroinen. Tämänkaltainen vuorovaikutussuhde vastaa ihmisen luonnollisia rooleja, koska se perustuu enemmän siihen millaisia henkilöt omana itsenään ovat. (Lindqvist 1990: 73-76.)

Jotta tämä voidaan toteuttaa ammattimaisesti, täytyy ryhmän ohjaajalla olla jokin työkalu, millä hän pystyy arvioimaan kriittisesti myös omaa toimintaansa suhteessa asiakasryhmään. Hänen täytyy olla valmis kehittämään ja kokeilemaan erilaisia menetelmiä saadaakseen kuuluviin asiakkaiden aidon mielipiteen, eikä tyytyä perinteisiin palautteenantotapoihin, vaikka ne tuottaisivatkin näennäisesti hyvää palautetta.

Matalan kynnyksen työmuodon hallinta Pro-tukipisteellä on pitkälle vietyä ja tuki Kuva- ja Tarina -ryhmän toteutuksen onnistumista. Jotta minkäänlainen terapeutinen prosessi pääsee käynnistymään, ensimmäisenä edellytyksenä on se, että asiakkaat saapuvat paikalle. Tähän yksinkertaiselta kuulostavaan tavoitteeseen pääseminen on yleensä vaatinut paljon valmistelutyötä ja mikäli tämä vaihe onnistuu, ovat mahdollisuudet muutosten saavuttamiselle olemassa.

Kuvataiteellinen ryhmätoiminta toimintaterapeuttisesti toteutettuna on käyttökelpoinen menetelmä matalan kynnyksen työmuotona. Toimintaterapia pystyy tarjoamaan teoriapohjan ja keskitettyä osaamista koskien ihmisen toiminnallisuutta ja elämänhallintaa arjessa siinä ympäristössä, jossa asiakas elää, sekä tukemaan stigmatoidun ihmisryhmän toiminnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumista myös yhteiskunnallisesti.

Kuvio 8. Sokerivesimaalaus akvarelliväreillä ja musteilla.

8 Pohdinta

8.1 Opinnäytetyön eettinen reflektointi ja luotettavuuden arviointi

Tämän opinnäytetyön tiedonkeruumenetelmänä käytettiin havainnointia ja itsetehtyä kyselylomaketta.

Havainnointi tiedonkeruumenetelmänä on yleisesti käytetty käyttäytymisen, vuorovaikutuksen ja yhteisöjen rakenteen tutkimisessa. Erityisesti toimintaterapiassa havainnointiarviointi on yleisesti käytetty, tutkittu ja kehitetty tiedonkeräysmenetelmä. Oleellista on, että tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan. Etuina voidaan nähdä ilmiön kokonaisvaltainen hahmottuminen, tietoa saadaan aidoista tilanteista, normikäyttäytymisestä, ajattelutavoista ja niin edelleen. Haasteena sen sijaan voi olla tutkijan liiallinen eläytyminen ja uppoutuminen tutkimaansa yhteisöön, sekä yhteisön mahdollisesti tutkijaan kohdistamat monenlaiset rooli-odotukset.

On väitetty, että havainnointiaika on suoraan verrannollinen tutkimuksen luotettavuuteen. (Vilkka, 2006: 44-45.) Omalla kohdallamme koimme pidempiaikaisen osallistumisen Pro-tukipisteen toimintaan hyödyttäneen suuresti kokonaiskuvan muodostumista ja toiminnan suunnittelua, sekä vuorovaikutussuhteen luomista asiakkaisiin. Tekemämme havainnointityö ennen tämän työn aloittamista oli kestänyt puoli vuotta, olimme ohjanneet vastaavanlaista ryhmään kertaviikkoisesti koko kuluneen puolen vuoden ajan, sekä olleet työharjoittelussa kokopäiväisesti ennen toteutuksen aloittamista.

Kuva- ja Tarina -ryhmän aikana teimme osallistuvaa havainnointia, missä kumpikin meistä sekä osallistui toimintaan, että havainnoi tilannetta. Tämä asettaa omat haasteensa ja olisi mahdollisesti ollut perusteltua, että toinen meistä olisi toiminut pelkästään havainnoitsijan roolissa, osallistumatta toimintaan. Tämä olisi kuitenkin muuttanut ryhmädynamiikkaa ja vaikuttanut asiakkaisiin. Siksi valitsimme tietoisesti, että molemmat osallistuvat ryhmän toimintaan yhdessä asiakkaiden kanssa.

Olimme määrittäneet alustavat aihealueet, joita toiminnan aikana havainnoimme. Näitä olivat vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja mielekäs yhteistoiminta ryhmässä. Keskeytimme diadisen suhteen, jaetun tarkkaavaisuuden, sekä dialogisen vastavuoroisuuden syntymisen havainnointiin. Lisäksi havainnoimme omaa toimintaamme, yleistä kommunikaatiota, kehonkieltä, sekä sanatonta viestintää ryhmäkertojen aikana. Nämä ennalta määritellyt aiheet selkeyttivät havainnointia ja auttoivat kiinnittämään huomiota oikeisiin asioihin. Lisäksi kirjasimme muut havainnot aihealueiden ulkopuolelta ylös heti ryhmäkerran päätteeksi. Havainnointi ei kohdistunut pelkästään verbaaliseen ilmaisuun, vaan eleet, ilmeet, asennot ja liikkeet olivat myös havainnoinnin kohteena.

Havainnointi on aina subjektiivista, joten se, että meitä oli kaksi havainnoijaa lisäsi luotettavuutta. Toisaalta meillä oli hyvin samanlainen historia tässä paikassa aikaisempien kuukausien ajan, joten mahdollinen sokaistuminen omalle työlle on ollut mahdollista, jopa todennäköistä. Pyrimme vähentämään tätä refleктоimalla säännöllisesti työtämme muiden työntekijöiden kanssa keskustellen.

Kyselylomakkeen suunnittelimme siten, että välttäisimme pelkät positiiviset ja samalla mitään kertomattomat vastaukset. Pyrkimyksemme oli antaa kyselyyn vaihtoehtoväittämiä, jotka olisivat hyvin konkreettisia. Kuitenkin se, miten vastaajat ymmärsivät kunkin väittämän tarkoituksen, on voinut vaihdella. Lisäksi vastaukset eivät ole suoraan verrattavissa toisiinsa eri kertojen välillä, vaan ovat suuntaa-antavia. Tämä johtuu siitä, että osallistujien kokoonpano oli jokaisella ryhmäkerralla erilainen.

Kun katsotaan lopputuloksia, joissa on verrattu havaintojamme ja kyselylomakkeen, sekä asiakkaiden spontaanien kommenttien yhteyksiä, voidaan havaita että lopputulos on yhteneväinen. Tämän lisäksi Pro-tukipiste päätyi palkkaamaan meidät jatkamaan toimintaterapeutista ryhmätoimintaa syksyn 2015 aikana yhteensä kymmenen kertaa, joten yhteistyön voidaan katsoa olleen molemmille osapuolille hyödyllistä.

8.2 Työn kehittämisen näkökulma ja toimintaterapeutiksi kasvaminen

Tämän opinnäytetyön aikana olemme päässeet pitkin matkaa pohtimaan toimintaterapian vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnallisesti, sekä työhön liittyviä eettisiä näkökulmia. Seksityöntekijät asiakaskuntana herättävät mielikuvia ja mielipiteitä, joita olemme kuluneen vuoden aikana itsekin joutuneet työstämään useaan otteeseen pohtiessamme

työskentelyämme, sekä vastatessamme kysymyksiin. Seksityön tutkijat Natalie Hammond ja Sarah Kingston (2014: 343) kirjoittavatkin, että seksityöläisten stigma ulottuu myös seksityön tutkijoihin, niin työhön kuin vapaa-aikaan.

Uteliaisuuden, säälin ja salaperäisyyden verhon takaa paljastuu paljon puhuttu stigma, joka elää ja voi hyvin. Kuitenkin ihmiset, joiden kanssa olemme saaneet työskennellä, ovat samanlaisia perustarpeineen kuin kuka tahansa meistä. Emme voi väittää, etteikö ryhmäläisten yhteys seksityöhön olisi tullut näkyviin ollenkaan työskentelymme aikana, mutta se ei ole missään nimessä näytellyt niin suurta osaa ryhmässä, kuin mitä ihmiset, mukaan lukien itsemme, yleisesti tuntuvat odottavan.

Tärkeimmäksi seikaksi Kuva ja tarina -ryhmässä nousi lopulta ihmisten kohtaaminen ja yhdessä toimiminen. Vaikka toimimme ryhmässä ohjaajan ja toimintaterapeutin roolissa, merkittävämpää oli ihmisten kohtaaminen ihan vaan ihmisenä. Se, mikä asiakkaassa on oleellista juuri tämän työn kannalta, ei ole hänen työnsä, vaan se, mihin asemaan hänen työnsä hänet yhteiskunnassa asettaa.

Yhdessä toimiminen luovan tekemisen äärellä vaatii onnistuakseen sen, että valmiista rooliasetelmista pystytään luopumaan ammatillisuutta ja tavoitteellisuutta unohtamatta. Ihmisryhmä, joka elää marginaalissa, on suojaton myös hyvää tarkoittavien auttajien suhteen, jos nämä eivät pysty säännöllisesti tarkastelemaan omia asenteitaan ja ole valmiita myös muuttamaan niitä. Pro-tukipisteen työntekijöihin tutustuttuamme olemme vaikeuttuneet heidän halustaan ja kyvystään toimia kaikkitietävän ammattilaisen roolin sijasta ”ei minulla ole valmista vastausta”- asiantuntijoina.

Pro-tukipiste harjoittelupaikkana ja opinnäytetyön yhteistyökumppanina on ollut meille esimerkki työyhteisöstä, jossa keskitytään olennaiseen. Järjestö on näyttäytynyt työpaikkana, jonka arvot eivät ole sanahelinää, vaan toteutuvat käytännössä ja ulottuvat niin työntekijöihin kuin asiakkaisiinkin. Se luottamus ja vapaus mikä meille on annettu harjoitella toimintaterapeutista työtettä paikassa, jossa ei ole aikaisemmin ollut toimintaterapeuttiopiskelijoita, on toiminut sitouttavana ja äärimmäisen motivoivana tekijänä. Olemme kokeneet oleellisen tärkeäksi sen, että työyhteisö että asiakasyhteisö ovat olleet antaneet tilaa uudelle työmenetelmälle.

Me olemme tuoneet Pro-tukipisteeseen täydentävää näkökulmaa toiminnallisen oikeudenmukaisuuden käsitteen muodossa. Toiminnallinen oikeudenmukaisuus on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden perheenjäsen: toiminnan kautta ihminen sitoutuu ympäröivään maailmaan, ympäristöön, kulttuuriin ja muihin ihmisiin. Tämä on erityisen ajankohtaista nyt, kun maahanmuutto lisääntyy räjähdysmäisesti ja mietitään keinoja ratkaista rakenteita uudella tavalla. Vaarana on, että ihmisoikeuksien ei nähdä ulottuvan kaikille entisnkään verran ja yhä useampi ihminen ajetaan marginaaliin. .

Kuva ja tarina -ryhmä ei ole mullistava työmenetelmä sinänsä. Se on toteutettu pitkän ja vaativan pohjatyon tehneessä järjestössä, jossa vastavuoroisen suhteen rakentuminen ja vastavuoroisuuden hyveet ovat olleet sisäänrakennettuna 25 vuotta. Pro-tukipisteellä näkemämme, kokemamme ja oppimamme asenteet ja työskentelytavat ovat muuttaneet ja rikastuttaneet ajatteluamme. Tulevaisuudessa ne hyödyttävät meitä itseämme toimintaterapeutteina ja sitä kautta, parhaimmillaan, myös seuraavia kohtaamiamme asiakkaita.

Lähteet

- Falk-Kessler, Janet - Momich, Christine - Perel, Sharla 1991. Therapeutic Factors in Occupational Therapy Groups. *American Journal of Occupational Therapy* 45. 59-66.
- Girard, Liisa - Ihanus, Juhani - Laine, Riitta - Ropponen, Mari (toim.) 2008. Suhteessa kuvaan. Kuvataideterapian teoriaa ja käytäntöä. Espoo: Artteli
- Hammond, Natalie - Kingston, Sarah 2014. Experiencing stigma as sex work researchers in professional and personal lives. *Sexualities* 17(3). 329 - 347.
- Harra, Toini 2014. Terapeuttinen yhteistoiminta. Asiakkaan osallistumisen mahdollistaminen toimintaterapiassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hautala, Tiina - Hämäläinen, Toini - Mäkelä, Leila - Rusi-Pyykönen, Mari 2011. Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Edita.
- Kontula, Anna 2005. Prostituutio Suomessa. Tampere: Sexpo säätiö.
- Kontula, Anna 2008. Punainen exodus: tutkimus seksityöstä Suomessa. Helsinki: Like.
- Kopakkala, Aku 2005: Morenon historia on psykodraaman historiaa. Teoksessa Janhunen, Tarja - Sura, Sirkka 2005. Miten käytän toiminnallisia menetelmiä. Tampere: Resurssi. 151-160.
- Kronenberg, Frank -Pollard, Nick 2005. Political Dimensions of Occupation and the Roles of Occupational Therapy. *American Journal of Occupational Therapy* 60. 617-626.
- Galheigo, Sandra Maria 2005. Occupational therapy and the social field. Clarifying concepts and ideas. Teoksessa Kronenberg, Frank - Alvarador, Salgado Simó - Pollard, Nick 2005. Occupational therapy without borders : learning from the spirit of survivors. Edinburgh: Elsevier. 87-98.
- Goffman Erving. Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. Penguin Books, London 1990.
- Lindqvist, Martti 2006. Auttajan varjo: pahuuden ja haavoittuvuuden ongelma ihmistyön etiikassa. Helsinki: Otava.
- Nilsson, Ingeborg - Townsend, Elizabeth A. 2010. Occupational justice. Bridging theory and practice. *Scandinavian journal of occupational therapy* 17(1).57 - 63.
- Pietarinen, Kati. 2015. Mikä laki auttaa seksityöntekijää? Vihreä lanka. Luettu 1.11.2015.<http://www.vihrealanka.fi/reportaasit/mik%C3%A4-laki-auttaa-seksity%C3%B6ntekij%C3%A4%C3%A4>
- Pro-tukipiste ry 2015(a). Toimintakertomus 2014. Luettu 2.6.2015. http://Pro-tukipiste.fi/uploads/media/Toimintakertomus_2014.pdf

Pro-tukipiste ry 2015(b). Työn periaatteet. Luettu 20.4.2015. http://Pro-tukipiste.fi/uploads/media/Toimintakertomus_2014.pdf

Rankanen, Mimmu - Hentinen, Hanna - Mantere, Meri-Helga 2007. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim.

Rusi-Pyykönen, Mari 2004. Voimaa ryhmästä. Teoksessa Keinot käyttöön Arjen alueilla- käsikirja. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Stadnyk, Robin - Townsend, Elizabeth - Wilcock, Ann 2010. Teoksessa Christiansen Charles H. - Townsend Elizabeth A 2010. Introduction to occupation : the art and science of living : new multidisciplinary perspectives for understanding human occupation as a central feature of individual experience and social organization. Upper Saddle River, N.J: Pearson. 330 - 331.

Törmä, Sinikka 2009. Matala kynnyksen pelkkä retorinen lupaus? Janus vol. 17 (2). Luettu 3.6.2015. 164-169. <http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/download/50514/15286>

Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Winnicott, Donald D. 1971. Playing and reality. London: Tavistock.

Yalom, Irvin D. - Leszcz, Melyn 2005. The Theory and Practice of Group Psychotherapy. New York: Basic Books.

Mielipidekyselyn tulokset

Ryhmäläisten vastausvaihtoehdoille antamat pisteet.

Vastausvaihtoehto	1. kerta	3. kerta	4. kerta
Ihmiset ryhmässä	2	3	8
Jokin muu asia	1 ("mul ei oli kylmä")		1
Luovuus	5		
Olin ryhmässä iloinen	2	1	
Olin ryhmässä rentoutunut		3	3
Olin väsynyt			
Opin uutta	3	2	1
Suomen kieli		3	4
Tekeminen (kollaasi/maalaus)	4		
Tulin, vaikka se oli vaikeaa		5	1

Pisteytys: Tärkein vaihtoehto (I) 3 pistettä, toiseksi tärkein vaihtoehto (II) 2 pistettä, kolmanneksi tärkein (III) 1 pistettä.